

Julija Semenuka

Leikki-ikäisten lasten vanhempien näkemyksiä lapsen vapaasta leikistä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

30.10.2015

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Julija Semenuka Leikki-ikäisten lasten vanhempien näkemyksiä lapsen vapaasta leikistä 34 sivua + 1 liite 30.10.2015
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja(t)	Lehtori Katja Ihamäki Lehtori Anna-Riitta Mäkitalo
<p>Opinnäytetyössä kartoitetaan leikki-ikäisten lasten vanhempien näkemyksiä koskien lapsen vapaata leikkiä. Teemoina toimivat hyvän leikin olosuhteet, leikin vaikutus lapsen kehitykseen sekä aikuisen rooli lapsen leikissä. Teemat valikoituivat taustateoriasta. Tutkimus on osa varhaiskasvatuksen kehittämissyksikön vuosien 2014–2016 teemakautta Leikki ja leikkiliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodostavat leikki, sen tarvitsemat olosuhteet, leikin merkitys lapsen kehitykselle sekä aikuisen rooli lapsen leikissä. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilta syyskuussa 2015. Yksilöhaastatteluihin osallistui kolme äitiä ja kaksi isää. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.</p> <p>Vanhempien näkemykset lapsen vapaasta leikistä olivat pääsääntöisesti yhteneväisiä teoriapohjan kanssa. Leikin hyväksi olosuhteiksi ei noussut aineistosta yhteisiä nimittäjiä, mutta vanhemmat kuitenkin tunnistivat leikin tarvitsemia olosuhteita. Vanhemmat kokivat, että heidän perheissään lapsen hyvän leikin olosuhteet toteutuvat. Leikkiä pidettiin lapselle tärkeänä ja luontevana toimintana. Aikuisen rooleiksi lapsen vapaassa leikissä nimettiin leikin mahdollistamien ja tukeminen, erityisesti tarjoamalla leikkiaikaa. Lapsen leikkikaverina toimimista ei nähty yhtenä aikuisen roolista.</p> <p>Leikki ja lasten vanhemmat ovat kumpikin aiheina hyvin moniulotteisia. Aiheesta tehtyä tutkimusta on olemassa melko vähän ja sen tarve tulee kasvamaan. Lapsiperheiden arki on hektistä ja hyvien leikkiolosuhteiden luominen vaatii niihin huomion kiinnittämistä. Jatkotutkimuksia saisi esimerkiksi siitä, miten vanhempien ikä, oma lapsuus tai elämäntilanne vaikuttavat heidän näkemyksiinsä lapsen leikistä tai kuinka vapaan leikin mahdollisuus toteutuu perheissä konkreettisesti.</p>	
Avainsanat	aikuisen rooli, leikin olosuhteet, vapaa leikki, vanhemmat, leikki-ikäinen lapsi

Author Title	Julija Semenuka Parents' Views on Free Play among Preschool-Aged Children
Number of Pages Date	34 pages + 1 appendix Autumn 2015
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Katja Ihamäki, Senior Lecturer Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer
<p>The thesis charted parents' views regarding preschool-aged children's free play. The themes are good play conditions, play's effect on children's development and the adult's role in children's play. The themes were chosen based on background theory on the subject. The thesis is a part of the Early Childhood Development Unit's theme for 2014–2016: Play and playful learning environments in early childhood education.</p> <p>The thesis is a qualitative research. The theoretical framework of the thesis consists of play, the necessary conditions for play and the role of adults in children's play. The data was collected by theme interviews in September 2015. Three mothers and two fathers participated in individual interviews. The data from the interviews was analyzed by dividing it into themes.</p> <p>Parent's views on free play of children were in general consistent with the theoretical basis. No common denominators rose from the research data but the parents did recognize the conditions needed for play. The parents felt that the conditions for children's good play were met in their family. Play was considered important and natural for children. Enabling and supporting play were named as adult's role in children's free play, especially providing play time. Playing with children as a playmate was not seen as one of adult's roles.</p> <p>Play and children's parents are both very multidimensional subjects. There has not been a lot of research on this subject and the need for it will increase. The everyday life of families with children is hectic and creating good conditions for play needs attention. Further research could be done for example about how parents' age, their own childhood and life situation affect their view on children's play or how the possibility for free play is realized in practice.</p>	
Keywords	role of adult, play conditions, free play, parents, preschool-aged children

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Leikki on lapsen maailma	2
2.1	Leikin määritelmät	2
2.2	Leikin muodot	3
2.3	Hyvän leikin olosuhteet	6
3	Leikkikulttuuri ja sen muutokset	8
4	Vapaa leikki	11
5	Leikin merkitys lapsen kehitykselle	14
6	Aikuisen rooli lapsen leikissä	17
7	Tutkimuksen toteutus	19
7.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	19
7.2	Aineiston keruu	20
7.3	Aineiston analyysi	21
8	Tulokset	22
8.1	Lapsen mahdollisuus vapaaseen leikkiin	22
8.2	Leikin merkitys lapselle	24
8.3	Aikuisen rooli lapsen leikissä	25
9	Johtopäätökset	26
10	Pohdinta	29
	Lähteet	32
	Liitteet	
	Liite 1. Teemahaastattelun runko	

1 Johdanto

Leikki on lapselle elinehto, oma maailma. Se on olennainen asia lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Leikki tarjoaa lapselle sellaisia mahdollisuuksia, joita hän ei voi vielä toteuttaa oikeassa elämässä. Leikki on yleismaailmallinen ilmiö ja ympäröivä maailma vaikuttaa siihen. Leikkikulttuurissa on tapahtunut muutoksia viime vuosikymmeninä. Leikki on muuttunut lyhytkestoisemmaksi, paikallaan pysyvämmäksi ja enemmän sisällä tapahtuvaksi. Ruudun ääressä vietetty aika on vienyt osan vapaan leikin ajasta. Pienten lasten harrastuksen aloittamisikä on laskenut ja erilaisten tavoitteellisten harrastusten määrä noussut. Aikuisilla on yhä kasvava rooli lapsen hyvien leikkiolosuhteiden mahdollistajana, erityisesti riittävän leikkiajan tarjoajana. Tämä vaatii ymmärrystä vapaan leikin korvaamattomista vaikutuksista lapsen kehitykselle ja leikin tärkeänä pitämistä.

Leikki aiheena on ajankohtainen riippumatta vuosiluvusta, mutta varsinkin viime aikoina se on ollut paljon pinnalla. Vuosi 2014 oli lapsen oikeuksien sopimuksen 25-vuotisjuhlavuosi ja juhluoden yhteisenä kansallisena teemana oli lapsen oikeus leikkiin. Myös varhaiskasvatuksen kehittämissyksikön VKK-Metron kehittämiskauden 2014–2016 aiheena on Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. Vuonna 2014 on myös käynnistetty kolmivuotinen suurhanke nimeltä Koko Suomi leikkii. Hankkeen tavoitteena on innostaa kaikenikäisiä suomalaisia leikkimään ja kiinnittää huomiota leikin merkitykseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa koskien vanhempien näkemyksiä vapaasta leikistä ja siihen liittyvistä teemoista. Näitä teemoja ovat hyvän leikin olosuhteet, leikin merkitys lapselle sekä aikuisen rooli lapsen leikissä. Teoriapohjassa ensimmäiseksi käsitellään mitä leikki on, miten se ilmenee ja mistä hyvän leikin olosuhteet koostuvat. Seuraavaksi käydään läpi leikkikulttuuria ja siinä tapahtuvia muutoksia. Tämän jälkeen luodaan katsaus vapaaseen leikkiin ja leikin vaikutukseen lapsen kehitykselle. Viimeisenä osana on aikuisen rooli lapsen leikissä. Sen jälkeen käydään läpi tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymyksiä sekä aineiston keruuta ja analyysia. Seuraavaksi ovat vuorossa tutkimuksen tulokset. Tutkimustulosten jälkeen on johtopäätökset sekä pohdinta.

2 Leikki on lapsen maailma

2.1 Leikin määritelmät

Leikin käsitteen määrittely on vaikeaa, jos leikkiä ja sen sisältöä yrittää kuvata tyhjentävästi (Hakkarainen 2001: 185). Määrittelyä hankaloittaa sen monenlaiset toisistaan poikkeavat ilmenemismuodot (Mäntynen 1997: 10). Esimerkiksi havainnoidessa lapsen toimintaa on vaikea erottaa milloin on kyse leikistä, oppimisesta tai jostakin muusta toiminnasta. Leikkiä on vaikea tutkia ilman sen kytköksiä muihin ilmiöihin. Näin ollen sitä pitäisikin tutkia eri osista muodostuvana kokonaisuutena. (Hakkarainen 2001: 191.)

Leikin ydin on leikkijöiden sisäinen kokemus (Vehkalahti – Urho 2013: 17). Se on lapselle luonnollista, sisäisesti motivoitunutta ja vapaaehtoista toimintaa (Nurmi ym. 2014: 65). Leikkiin kuuluvat sekä säännöt että kuvitteellisuus. Ne kuitenkin harvemmin esiintyvät samassa leikissä, vaan leikki painottuu jompaankumpaan. (Kalliala 2000b: 2.) Leikkiminen ei ole ikäsidonnaista tai sidoksissa tietyn tyyppiseen toimintaan tai kello-aikaan (Kauppinen 1995: 28). Leikki vapauttaa tilannesidonnaisuudesta, koska siinä ei tarvitse ottaa huomioon todellisuudessa olevia esteitä (Karling – Ojanen – Sivén – Viuhunen – Vilén 1997: 202). Leikkiessä voi kokeilla ja miettiä millainen itse on ja millainen haluaisi olla. Leikkijälle leikki voi tuntua yhtä todenmukaiselta kuin oikea elämä, mutta se on turvallisempaa. Leikissä on mahdollisuus kokeilla elämän ja omia rajojaan, sillä leikin totuus kestää vain leikin ajan. (Vehkalahti – Urho 2013: 135.)

Leikki rakentuu usein jonkun aiheen ympärille, lapset leikkivät aina jotain. Yleensä lapsilta kysyttäessä leikin aiheita, he kertovat siitä mitä he leikissään tekevät. Leikki voi olla myös salaista eikä sitä haluta kertoa aikuisille. (Kauppinen 1995: 31.) Leikki ei aina ole siistiä eikä myöskään etene siististi ja aikuisen on hyväksyttävä tämä. Leikki toimii omilla säännöillään, eli välillä myös ilman sääntöjä. (Vehkalahti – Urho 2013: 41.) Leikki on totta, se ei ole vain leikkiä. Leikki on myös kulttuuria, perinnettä ja sitä voidaan tutkia. (Tarkkonen 2000: 1.) Leikki heijastaa myös arvoja ja asenteita. (Kauppinen 1995: 28.) Leikki on riittävän hyvä, kun se on lapselle itselleen tärkeä ja merkityksellinen (Vehkalahti – Urho 2013: 19).

Leikin kehitys ei ole riippuvainen tavaroiden tai lelujen määrästä vaan lasten keskinäisistä suhteista. Ilman näitä vertaissuhteita ei leikkiin muodostu yhteyden ulottuvuutta.

Useamman lapsen leikki rikastuttaakin ideoita, sillä yksi idea johtaa toiseen. Yksi leikin tunnuspiirre onkin ideoiden kehittäminen ja vaihtaminen. (Kauppinen 1995: 32.) Vertaisryhmällä on iso merkitys leikin rakentamisessa. Esimerkiksi taitavimmat saattavat kutsua muita mukaan. (Kalliala 2000a: 8.) Lapsi tutustuu leikkiessään ympäristöönsä, oppii uusia asioita ja voi jakaa kokemuksia muiden kanssa. (Nurmi ym. 2014: 65.)

Leikkiteorioita on myös kritisoitu niiden staattisista ja yksipuolisista leikkikäsitteistä. Teoriat lähinnä kuvaavat esimerkiksi leikin vaikutuksia ja funktioita, eivät leikkiä itseään. Kritiikin mielestä leikin tärkein tunnusmerkki on muuntautuminen. Leikki on luonteeltaan moniselitteistä ja muuttuvaa, sillä se on dynaamisessa vuorovaikutussuhteessa ympäristönsä kanssa. (Lindqvist 1998: 26.) Sen sijaan, että pohdimme mitä leikki on, pitäisi siirtyä pohtimaan sitä, mitä leikki meille merkitsee. Leikkiä ei ole mahdollista asettaa tyhjentävästi minkään luonnehdinnan alle, sillä se vaihtelee kulttuurisena ja historiallisena ilmiönä. (Hänninen 2003: 130.)

2.2 Leikin muodot

Erilaisten leikin tyyppien erottaminen kuvaa usein samalla leikin peräkkäisiä kehitysvaiheita. Aikaisemmista leikin kehitysvaiheisiin kuuluvista ikänormeista on luovuttu, mutta vaiheiden järjestys on jäänyt käyttöön. Täysin tyhjentävää selitystä leikin kehityksestä ei kuitenkaan ole ja siihen luultavasti tarvitaan pohdintaa yleisemmän kehityksen luonteesta. (Hakkarainen 2001: 190–186.)

Lapsi kiinnostuu rakenteluleikistä noin kolmivuotiaasta alkaen. Kolmivuotiaan rakentelu on vielä usein lyhytkestoista, mutta vanhimmat lapset voivat viihtyä yhden rakennelman parissa pidemmänkin aikaa. Leikki voi olla yksinleikkiä tai rinnakkaisleikkiä, jossa leikin teema on yhteinen, mutta jokaisella on omat välineensä. (Nurmi ym. 2014: 67.) Rakenteluleikkejä voidaan luokitella eri tavalla. Lapsi voi rakentaa leikkiinsä esimerkiksi majoja sisällä tai ulkona käyttämällä apuna luonnonmateriaaleja tai huonekaluja. Toinen rakenteluleikin muoto on varsinaiset rakentelumateriaalit. Näitä voidaan rakentaa mielikuvan mukaisesti tai valmiin mallin mukaan. (Helenius – Lummelahti 2013: 138.) Rakenteluleikki mahdollistaa lapsen itsenäisen toiminnan ja kuvittelun, kuten muutkin luovat leikit, mutta samalla mielikuva toteutetaan oikeasti. (Helenius – Lummelahti 2013: 141.)

Rakenteluleikki vaatii aikuisen tukea. Lapset tarvitsevat rakentelua varten riittävän määrän samanlaista materiaalia, jotta siitä riittää useammalle lapselle eivätkä ne lopu heti kesken. (Helenius – Lummelahti 2013: 136.) Onnistunut rakenteluleikki edellyttää riittäviä perusvalmiuksia materiaalin käsittelyyn, soveltuvia välineitä sekä tietenkin riittävästi leikkiaikaa. (Nurmi ym. 2014: 67.) Voi olla hyödyllistä ohjata rakenteluleikki jollekin kovapintaiselle alustalle tai levyille. Tämä rajaa tarvittavan rakentelumateriaalin määrää sekä helpottaa rakentelutehtävän loppuun saattamista. Alustan avulla rakentelun voi myös siirtää paikasta toiseen, mikäli se halutaan säilyttää. (Helenius – Lummelahti 2013: 140.)

Rakentelussa harjaantuu keskittymiskyky ja paikallaan pysyminen (Helenius – Lummelahti 2013: 137). Rakentelu kehittää hienomotorisia taitoja, kokonaisuuksien hahmotamista sekä analysointia. Se on myös yhdistetty kätevyYTEEN, kauneuden tajuun ja erilaisten materiaalien käsittelytaitoon. (Helenius – Lummelahti 2013: 136.) Rakentaessaan lapsi rakentaa samalla minäänsä sekä maailmaansa ja käsittelee omia kokemuksiaan. Leikissä hän voi hallita maailmaa ja kehittää sitä. Sellainen käsillä tekeminen, josta jää jälki ja josta syntyy jotain, tuottaa onnistumisen elämyksen. (Vehkalahti – Urho 2013: 37.) Usein rakentaminen itsessään on tärkeintä ja valmis tuotos toissijainen. Sen takia rakenteluleikki saattaa usein jatkua tuhoamisleikkinä. Osa rakennelmista on kuitenkin tärkeitä myös valmiina. Esimerkiksi erilaiset majat ja piilot ovat tällaisia, sillä ne tarjoavat lapselle oman hallittavissa olevan tilan. (Vehkalahti – Urho 2013: 38.)

Roolileikkiä kuvaavissa teksteissä puhutaan myös mielikuvitusleikeistä (kts. Kahri 2003: 51) tai kuvitteluleikeistä (kts. Kalliala 2000b: 3). Roolileikki näyttäisi olevan vilkkaimmillaan neljän ikävuoden vaiheessa (Helenius – Lummelahti 2013: 93). Roolileikin tärkein väline on lapsen oma mielikuvitus (Kahri 2003: 51). Leikkijä näkee usein vaivaa saadaakseen rakennettua tilanteen oman ideansa mukaiseksi. Roolileikeissä käytetään usein erilaisia ulkoisia tunnuksia. Nämä tunnuksot paljastavat lapsen roolin leikissä sekä vahvistavat valitussa roolissa pysymistä. (Helenius – Lummelahti 2013: 93.) Myös erilaisia vaatteita, asusteita ja pientavaroita voi olla hyvä olla saatavilla lasten leikkeihin. (Kahri 2003: 51.)

Roolileikissä asetutaan kokonaisvaltaisesti jonkun toisen asemaan, oli se sitten toinen ihminen, eläin tai luonnonilmiö. Leikissä ollaan selkeästi vastavuoroisessa suhteessa toisten leikkijöiden roolihahmojen kanssa. (Helenius – Lummelahti 2013: 93.) Siitä huolimatta, että leikki tapahtuu kuvitteellisessa tilanteessa, leikin tapahtumat ovat totta.

Tunteet ovat todellisia, samoin vuorovaikutus muiden leikkijöiden ja aikuisten kanssa. (Helenius – Lummelahti 2013: 95.) Lapsen kokeileva käyttäytyminen ja toisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus edistää roolien omaksumista (Nurmi ym. 2014: 69). Lapsi ei valitse roolia satunnaisesti tai ilman syytä. Tämän takia olisi tärkeää osoittaa valinnalle hyväksyntää ja tarvittavaa tukea. (Helenius – Lummelahti 2013: 95.)

län myötä roolileikissä lisääntyy järjestyneisyys sekä tarkoituksenmukaisuus. Leikissä on esimerkiksi enemmän tarkkoja yksityiskohtia. (Kahri 2003: 51.) Leikkiin käytetään enemmän aikaa, sen sosiaalinen vastavuoroinen toiminta lisääntyy ja leikistä tulee tarinallisempaa ja joustavampaa. Vanhimmat lapset saattavat jo suunnitella roolijakoa ja leikkivälineiden valintaa ennen itse leikkiä. (Nurmi ym. 2014: 69.) Lapsia kannattaa kannustaa ja ohjata rakentamaan itse oma leikkinsä, se paikat ja puitteet. Tällä tavoin lapset saavat leikkiin haastetta ja pitkäkestoisuutta. (Helenius – Lummelahti 2013: 99.) Roolileikki harjoittaa koulutyöskentelyn kannalta tärkeitä taitoja, kuten yhteistoiminta- ja vuorovaikutustaitoja. Leikkeihin sisältyy usein myös paljon uusien luovien aiheiden keksimistä, niistä neuvottelemista ja sopimista. Leikki-idea voidaan viedä helpommin eteenpäin, kun lapsilla on yhteisiä kokemuksia leikin aiheesta. (Nurmi ym. 2014: 69.)

Kun kuvitteluleikissä ollaan leikisti, sääntöleikissä ollaan oikeasti (Kalliala 2000b: 3). Sääntöleikit alkavat kiinnostamaan viisivuotiaina. Näitä leikkejä edustavat esimerkiksi muisti-, kortti-, lauta- ja ulkopelit. (Nurmi ym. 2014: 69.) Sääntöleikeissä on jokin tavoite, johon pyritään käynnissä olevan leikin omilla tavoilla. Jokaisella leikkijällä on oma roolinsa tai tehtävänsä leikissä. Sääntöjen ymmärtämisen lisäksi on tärkeää, että kaikki toimivat yhdessä, sitoutuvat leikkiin ja että leikin kulku ja tavoite on kaikkien tiedossa. (Helenius – Lummelahti 2013: 157.) Säännöt mahdollistavat isomman lapsiryhmän yhteiset pihaleikit (Kahri 2003: 62). Lapset pitävät sääntöleikissä vuorottelusta ja tietystä kaavasta, jonka mukaan edetään (Nurmi ym. 2014: 69).

Sääntöleikissä näkyvät olennaisina matkiminen, vuorottelu ja valinnat. Varsinkin sääntöleikin alussa lapset seuraavat toistensa tai aikuisen toimintaa ja matkivat sitä yrittäen muuttaa omaa toimintaansa sääntöihin sopivaksi. Leikin aikana lapset vuorottelevat leikin kulun mukaan kukin omissa roolissaan ja huomioivat myös toistensa roolit. Leikissä täytyy odottaa omaa vuoroaan sekä kunnioittaa reilua peliä ja toisten leikkijöiden oikeuksia. Leikissä lapsen täytyy usein myös tehdä valintoja oman roolinsa mukaisesti. Kun sääntöleikit muuttuvat tutuiksi, lapsi alkaa valitsemaan myös eri rooleja. (Helenius – Lummelahti 2013: 160–161.)

Lapset voivat oppia sääntöjä monella tapaa. Voi olla, että vanhemmat lapset ovat opettaneet niitä nuoremmille tai ne ovat spontaaneja, leikkiutilanteissa sovittuja. (Nurmi ym. 2014: 69.) Myös aikuinen voi opettaa lapsille eri leikkejä (Helenius – Lummelahti 2013: 157). Sääntöjen oppimisen lisäksi lapsi oppii pitämään ne mielessään ja palauttamaan tarvittaessa. Hänen täytyy myös opetella soveltamaan leikin sääntöjä ja sitoutua mukaan koko leikin ajaksi. Sääntöleikki opettaa myös epäonnistumaan sekä hyväksymään, ettei aina voi saada haluamaansa roolia. On opittava ymmärtämään myös muiden toiveita ja mielihaluja. (Helenius – Lummelahti 2013: 159.) Sääntöleikkiä ei pilaa se, että joku huijaa, vaan se, kun joku irtisanoutuu säännöistä ja kieltäytyy leikkimästä, koska hänen mielestään leikissä ei ole mitään järkeä (Kalliala 2000b: 3).

Fyysisyys on läsnä kaikenikäisten lasten leikeissä, mutta aktiivisuus vaihtelee lapsesta toiseen. Esimerkkeinä fyysisesti aktiivisista leikeistä voi mainita pienten lasten rytmiset, samana toistuvat liikkeet, leikki-ikäisten hyppelyt ja musiikin tahdissa tanssiminen sekä esikouluikäisten juokseminen, pallon potkiminen, tappelunujakat ja kiipeileminen. Näiden leikkien ilmaantuminen näyttäisi olevan yhteydessä lasten neurologiseen kehitykseen ja lisääntyvään taitoon koordinoida lihasten toimintaa. (Nurmi ym. 2014: 69.)

2.3 Hyvän leikin olosuhteet

Lapsi tarvitsee leikkiinsä myönteisen ja innostavan ilmapiirin (Socca 2014: 7). Käytettävissä oleva aika ja tila, leikkivälineet sekä leikkiseura vaikuttavat kaikki siihen mitä, miten ja miksi leikitään (Kalliala 1999: 202). Lasten leikkimahdollisuudet voivat olla hyvinkin erilaisia. Osalle lapsista leikkikaveri löytyy omasta perheestä ja osalle niitä ei ole edes omalla lähialueella. Perheet myös tutustuttavat lapsiaan ympäristöön ja sen eri tapahtumiin itselleen luontaisella tavalla. Näin ollen lasten kokemukset ympäristöstään vaihtelevat ja tämän mukana myös heidän leikkiensä sisällöt. (Askola-Vehviläinen 1987: 5–6.) Hyvän leikin edellytyksiä ovat riittävä leikkiaika, sopiva leikkiryhmän koko ja leikkivälineet. Leikkiajan pituus vaikuttaa lasten leikin muotoihin ja laatuun. Sen, kuinka paljon vapaalle leikille varataan aikaa, määrittelee paljon aikuisten ymmärrys leikin luonteesta ja sen merkityksestä. (Mäntynen 1997: 50.)

Leikkiutila vaikuttaa olennaisesti leikkiin ja sen sisältöön sekä siihen, miten leikkiä leikitään. Leikkiin hyvin sopiva tila tukee leikin etenemistä ja lasten pitkäjänteisyyttä. (Vehkalahti – Urho 2013: 61–62.) Tilaa voidaan myös muokata leikkiä tukevaksi, liian val-

mista tilaa kannattaa välttää. Lasten mukaan pääseminen tilan suunnitteluun ja muokkaamiseen auttaa heitä kokemaan tilan omakseen ja arvostamaan sitä. (Vehkalahti – Urho 2013: 63.) Erilaiset leikit ja leikkijät tarvitsevat erilaista leikkutilaa. Osa leikeistä tarvitsee paljon tilaa, osalle riittää pieni kolo tai nurkkaus. On leikkejä, jotka ovat lyhytkestoisia tai helposti siirrettäviä, kuten lautapelit ja sellaisia, jotka vaativat omaa, muunneltavaa tilaa. (Vehkalahti – Urho 2013: 60–61.) Pitkäkestoinen leikki tarvitsee oman tilan, josta sitä ei häädetä pois. Kun joka kerran jälkeen leikkiä ei tarvitse siivota pois, se pääsee kehittymään ja kasvamaan. (Vehkalahti – Urho 2013: 60–61.) Lapsille tulisi antaa välillä mahdollisuus myös jättää leikit korjaamatta (Karling ym. 1997: 208).

Yksi taito, jota tarvitaan hyvään leikkiin, on taito leikkiä yhdessä. Myös yksin voi leikkiä, mutta moni leikki vaatii kavereita. (Vehkalahti – Urho 2013: 83.) Leikkiminen tuttujen kanssa on myös eri asia kuin satunnaisten leikkikavereiden. (Helenius – Lummelahti 2013: 28.) Leikki vaatii onnistuakseen sopimuksia. Täytyy sopia siitä, mitä leikitään, miten, missä ja kuka on leikissä kuka. Eri lapsiryhmät neuvottelevat eri tavalla ja aluksi yhteisen kielen löytäminen voi olla haastavaa. Joskus aikuisen tukea tarvitaan, mutta tavoitteena on se, että lapset oppivat neuvottelemaan itsenäisesti leikkiryhmässään. (Vehkalahti – Urho 2013: 90.) Heleniuksen ja Lummelahden mielestä se, että toisten leikkiä ei saa häiritä, on leikin perussääntö. Tämä sääntö koskee myös aikuisia. Tilannetta tulisi seurata riittävästi, ennen kuin siihen puuttuu. Usein tilanteen jälkeen selviää, että aikuisilla on ollut väärä kuva siitä, mitä oli tekeillä. (Helenius – Lummelahti 2013: 223.)

Leikissä on kolme erityisen tärkeää asiaa. Näitä ovat kyky erottaa leikisti ja oikeasti, kyky osata käsitteellistää sääntöjä sekä kyky muunnella leikin aihetta. Lapsi ei kykene leikkimään, jos hän ei osaa kulkea mielikuvitusmaailman ja todellisuuden välillä. Toinen oleellinen edellytys on se, että osaa käsitteellistää sääntöjä. Lapsen on osattava noudattaa leikin roolien ja tapahtumien rakennetta. Säännöt voivat olla vaihtelevia siinä, kuinka tiukkoja tai joustavia ne ovat. Kolmas olennainen kyky on se, että osaa heittäytyä leikin aiheeseen ja muuttaa toimintaansa leikin kuluessa. Lapset, joilta puuttuu joku näistä taidoista, saattavat jäädä helposti leikin ulkopuolelle. (Kauppinen 1995: 32–33.)

Mitä nuoremista lapsista on kyse, sen tärkeämmässä roolissa ovat monipuoliset leikkivälineet (Mäntynen 1997: 51). Vanhempien lasten mielestä lelujen tarve riippuu paljon leikistä. Ilman leluja voi leikkiä, mutta kun leluja on, niitä myös käytetään. (Kalliala 1999: 152–153.) Joskus leikkivälineiden suuri määrä saattaa aiheuttaa suorituspainei-

ta. Silloin olennaisemmaksi muuttuu se, että leikkivälineitä käytetään, ei itse leikki tai leikkiväline. (Vehkalahti – Urho 2013: 56.)

3 Leikkikulttuuri ja sen muutokset

Leikki on yleismaailmallinen ilmiö. Lapset leikkivät kaikkialla ja lasten leikeissä on niin eroja kuin samankaltaisuuksia. Leikin perusteemat ja uudet leikkimuodot ovat maailmanlaajuisia, leikin lähitarkastelussa taas voi huomata paikallisia ulottuvuuksia. (Kalliala 1999: 53.) Lapset rakentavat itse omaa leikkikulttuuriaan. Tämä kuitenkin tapahtuu aikuisten määrittelemissä puitteissa, ei aikuisista huolimatta. (Kalliala 2002: 95.) Leikkikulttuurissa tapahtuvia muutoksia ovat paitsi leikkiaiheet, myös olosuhteet, kuten esimerkiksi mahdollisuus liikkua ulkona, rakentaa ja kehittää leikin välineitä ja tavata oma-toimisesti kavereita. Aikuisten kautta kulkee myös nykyään paljon sellaista mitä lapset ovat aikaisemmin voineet itse suunnitella ja valmistaa leikkeihinsä. (Helenius – Lumelahti 2013: 52.) Voi olla vaikea erottaa koska on kyseessä lasten oma kulttuuri, aikuisten tuottama lasten kulttuuri ja aikuisten ja lasten yhdessä tuottama lasten kulttuuri (Kalliala 1999: 61). Esimerkiksi lapsen ikä, kehitystaso, kokemukset sekä kiinnostuksen kohteet vaikuttavat lapsen toimintaan, erityisesti leikkitoimintaan kotona. Myös lapsen ja vanhempien yhteisillä toiminnoilla on merkitystä kiinnostustenkohteiden valikoitumiselle. (Askola-Vehviläinen 1987: 33.)

Kasvatuskulttuuri vaikuttaa siihen, millaiseksi lasten kokemusmaailma ja leikit muodostuvat. Lasten leikki-ideat koostuvat lasten ja aikuisten yhteisestä ja erillisestä reaali-maailmasta, mutta myös fantasian ja fiktion maailmasta. (Kalliala 2000a: 4.) Lapset nostavat leikkeihinsä kaikesta kokemastaan ja näkemästään asioita, joilla on heille merkitystä. Vaikka kaikki merkitykselliset asiat eivät pääse mukaan leikkeihin, voidaan päätellä, että leikissä mukana olevat asiat ovat lapsille jollain tapaa tärkeitä. (Kalliala 2002: 98.) Myös lapsilta kielletyt tai sallitut asiat näkyvät lasten leikeissä (Kalliala 2000a: 4).

Tyttöjen hoivaa korostavan kotileikin rinnalle on yhä nuoremmilla noussut miehen ja naisen parisuhteen varaan rakentuva leikki. Aikuiset eivät nykyisin osaa sanoa ei, televisiosta näkee salaisia asioita ja seksi sekä erotiikka ovat arkipäiväistyneet. Näin ollen nykyelämä antaa toisenlaisia aineksia leikkeihin kuin 50-luvun kotiäitien askareet. (Kalliala 2000a: 5.) Poikien leikeissä on näkyvissä edelleen kiinnostus hyvän ja pahan tais-

telua kohtaan. Vanhat esikuvat, esimerkiksi poliisit ja rosvot, ovat vaihtuneet erilaisiin suosikkisarjojen hahmoihin. (Kalliala 2000a: 5–6.) Pojat poimivat elämismaailmastaan kiinnostavaa toimintaa eri muodoissa (Kalliala 1999: 198). Leikin olennaiset piirteet, ystävyys ja yhteinen vaivannäkö leikin olosuhteiden rakentamiseksi säilyvät, vaikka leikin teema ja välineet vaihtuvat (Helenius – Lummelahti 2013: 52). Siitä huolimatta, että tytöt ja pojat elävät ulkoisesti samassa maailmassa, he usein käyttävät näkemäänsä ja kokemaansa leikeissään eri tavoin. Vaikka näyttäisi siltä, että tytöt ja pojat leikkivät samaa leikkiä, voi käsitys siitä, mitä leikitään, erota toisistaan hyvin ratkaisevasti. (Kalliala 2002: 105.)

Perinteiset pihapelit ovat menettäneet merkitystään, tosin eivät ole kokonaan hävinneet. Myös lasten leikin reviiiri on kapeampi kuin heidän vanhemmillaan, samanlaista liikkumisen vapautta ei enää ole. (Kalliala 2000a: 6–7.) Olennaisia muutoksia leikkivien lasten toiminnassa on ollut leikkien painottuminen sisäleikkeihin ja paikallaan pysyviin leikkeihin (Helenius – Lummelahti 2013: 52). Samalla kun pihapelit vähenevät, vähenee myös yhteisöllisyys. Aikuisten suhtautuminen tähän leikkikulttuurin muutokseen vaihtelee. Osalle leikkiminen on yhdentekevää, osa taas omaksuu aktiivisen roolin pihaleikkien opettajana. Osa aikuisista korostaa jatkuvuutta ja lohduttautuu sillä, että leikkejä leikitään edelleen. Osa pitää muutosta täysin luonnollisena ja videopelejä tämän päivän juttuna. (Kalliala 2002: 102.)

Nykypäivän keskustelussa nousee esille paljon myös tietoteknologian ja erilaisten medioiden vaikuttavuus lasten arkeen. Erilaiset digimaailmat hallitsevat lasten ajankäyttöä ja oppimista yhä enenevässä määrin. Vanhemmat ovat kasvaneet itse tietotekniikan keskellä, joten he tarjoavat sitä lapsilleen luonnollisena ympäristönä. Tämän muutoksen vaikutusta lapsen leikkiin ei ole tutkittu. Pelaaminen voi mahdollisesti tukea lapsen kehitystä, mikäli pelaamiseen käytettyä aikaa ja pelien sisältöä valvotaan. (Nurmi ym. 2014: 70.) Televisio on uhkana lapsen leikille ja omalle aktiivisuudelle. Television ääreen on helppo jäädä ja oman leikin aloittaminen voi olla työlästä. Leikki-ikäinen pystyy ottamaan vastaan, hahmottamaan ja käsittelemään television liittyviä asioita puolesta tunnista tuntiin päivässä. (Kinnunen 2003: 76.) Television passivoima lapsi on helposti passiivinen myöhemminkin. Luova ja leikkivä lapsi taas asettaa todellisen elämän ja toiminnan etusijalle myöhemmässäkin elämässään. (Kinnunen 2003: 77.)

Pidemmän aikaa on jo puhuttu lapsuuden pedagogisoitumisesta eli siitä, miten kaikki lasten yhdessä tekeminen tapahtuu pääosin aikuisen ohjauksessa. On niin paljon kai-

kenlaista mitä pitäisi saavuttaa, taitoja, joita opetella ja suunnitelmia, joita pitäisi toteuttaa. Leikki jää huomaamatta muun toiminnan alle. Aikuiset olettavat helposti, että lapset voivat leikkiä keskenään sitten vapaa-ajalla, päiväkodin, koulun ja harrastusten ulkopuolella. Näin ei kuitenkaan tapahdu jos leikille ei ole aikaa tai pihapiirissä ei ole leikkikavereita. (Vehkalahti – Urho 2013: 11.)

Leikki muuttuaan muotoaan, mutta ei katoa. Leikki on oma erityislaatuinen universaali ilmiö, jota mikään muu toiminta ei pysty korvaamaan. Leikin asema ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Siihen ei riitä, ettei sitä vastaan ole. Leikki täytyy ottaa vakavasti, jotta sille luodaan edellytyksiä: tilaa ja aikaa, henkistä ja aineellista leikkimateriaalia. Vaikka leikki on lapsen maailmaa, leikin edellytykset ovat riippuvaisia aikuisista. (Kalliala 2000a: 8–9.) Leikin fyysiset jäljet häviävät usein nopeasti, mutta muistijäljet sen sijaan saattavat säilyä läpi elämän ja vaikuttavat omalta osaltaan siihen miten aikuinen käsittää lapsuuden (Kalliala 2002: 115).

Kysyttäessä lapsilta mitä he tekevät, lapset vastaavat, että: ”me vain leikimme.” Lasten toteamuksesta huomaa sekä lasten että aikuisten suhtautumisen leikkiin. Usein leikitään vasta sitten kun ei ole mitään tekemistä. Sitten kun on syöty. Sitten kun. Tätä lausetta aikuiset käyttävät usein lapsia kasvattaessaan. (Kauppinen 1995: 27.) Moni leikki tuntuu loppuvan jo ennen kuin se ehti kunnolla alkaa eivätkä kaikki lapset koskaan pääse leikin ilon vietäväksi. Lasten leikit ovat muuttuneet lyhytkestoisemmiksi samalla kun muukin ympäröivä elämä on muuttunut katkonaisemmaksi. (Kalliala 1999: 298.) Lasten leikkimättömyys lähtee aikuisesta. Aikuiset eivät stimuloi leikkiä eivätkä erityisemmin osoita arvostavansa sitä. Leikille ei osata varata riittävästi aikaa, välineitä eikä leikkirauhaa. (Kalliala 1999: 241.) Laatu aika lapsen kanssa on mikä tahansa yhdessä vietetty aika, jolloin aikuinen keskittyy lapseen ja toimintaan hänen kanssaan. Yhdessä tehtävät asiat voivat olla hyvinkin yksinkertaisia, sillä kaikki toiminta on virikkeellistä. (Vehkalahti – Urho 2013: 48.)

Kaikkialla ei tunnusteta leikin ja virkistystoiminnan tärkeyttä. Aikuiset arvostavat usein enemmän opiskelua tai työtä kuin leikkiä, josta aiheutuvaa ääntä, jälkiä ja toimintaa koetaan usein negatiivisena. Hyväksyttävämpinä leikkeinä pidetään fyysisesti aktiivisia leikkejä tai kilpailuhenkisiä urheilupelejä. Monilta aikuisilta puuttuu taito, itsevarmuus tai ymmärrys osallistua ja tukea lasten vapaata leikkiä. Myös ymmärrys siitä, mikä leikin merkitys on lapsen kehitykselle, terveydelle ja hyvinvoinnille on Lapsen oikeuksien komitean mielestä yhä heikkoa. (Lapsen oikeuksien komitea 2013: 11.)

Tutkijoiden havaintojen mukaan lasten leikkeihin liittyvät ongelmat johtuvat aikuisten käsityksistä ja heidän toiminnastaan leikkitilanteessa. Leikki ymmärrettiin joko itseohjautuvana tai automaattisesti lapsia kiinnostavana ja kehittäväksi toimintana. (Mäntynen 1997: 20.) Pieni lapsi ei tarvitse varsinaista harrastusta viemään osaa perheen yhteisestä arki-illasta. Päivähoidosta hän saa riittävän monipuolista toimintaa ja muutama kerta viikossa kerhossa käymisestä voi olla hyötyä, jos leikkikavereita ei löydy muuten. Varsinkin sellaiset harrastukset ovat vaarallisia, joissa tarkoitus on pärjätä ja onnistua. (Kinnunen 2003: 75.) Vapaan leikin uhkana voi olla lasten liian tiivis ja täynnä toimintaa oleva päivä. Leikki tarvitsee kehittyäkseen kaikista eniten keskeyttämättömän ja riittävän pitkän leikkiajan. (Keskinen – Lounassalo 2001: 236.)

Vapaan leikin haasteena ovat turvattomat ja vaaralliset ympäristöt, menestyspaineet, liian täynnä olevat aikataulut, leikin kaupallistuminen, sähköisen median roolin kasvu, puutteellinen pääsy luontoon ja mahdollinen kielteinen suhtautuminen lapsiin julkisissa paikoissa. Myös tasapainon löytäminen turvallisuuden ja sopivien riskien välillä on haaste. (Iivonen 2014: 38–39.) Lapsen leikki on usein erotettu todellisesta elämästä ja rajattu tiettyyn tilaan turvallisuudella perusteltuna, esimerkiksi leikkipuistoon. Lapsi osaa kuitenkin itse varoa ja leikeissä sattuu melko vähän onnettomuuksia. (Riihonen 1991: 10–11.) Aikuiset pyrkivät vaistomaisesti suojelemaan lapsia vaarallisilta asioilta, mutta on syytä miettiä, mikä on oikeasti vaarallista (Vehkalahti – Urho 2013: 123).

4 Vapaa leikki

Vapaalla leikillä on useampia nimityksiä. Hintikka – Helenius – Vähänen (2004: 6) käyttävät nimitystä omaehtoinen leikki. Vehkalahti – Urho (2013: 8–9) taas käyttävät kahta eri nimitystä, vapaa leikki sekä omaehtoinen leikki. Mäntynen (1997: 42) mainitsee luovan leikin, jonka kuvaus vastaa vapaata leikkiä. Käytän tässä työssä selkeyden vuoksi ai-noastaan käsitettä vapaa leikki.

Vapaa leikki tarkoittaa sitä, että lapset löytävät leikin sisällön ja muodon ilman ulkopuolista ohjausta. Leikki on usein muunnosta arkeen liittyvistä tapahtumista ja siinä lapsi käsittelee todellisuutta omassa mielikuvituksessa. (Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 41.) Vapaata leikkiä ei voi mitata tai arvottaa (Vehkalahti – Urho 2013: 17). Usein vapaa leikki syntyy erilaisissa tilanteissa ja kehittyy sen mukaisesti. Se saattaa näyttä-

tyä katkonaisena, pysähtyneenä, epäjohdonmukaisena tai kaaosmaisena ja silti toimivana. Leikkiessään lapsi ottaa tilaa ympäristöstään itselleen ja leikille. (Vehkalahti – Urho 2013: 18.)

Vaikka monesti ajatellaan, että vapaa leikki on kokonaan lasten itsensä keksimä ja leikkimä, se ei nimestään huolimatta ole koskaan vapaa vaikutteista. Lapsi poimii leikkiin aina virikkeitä ja ideoita kaikkialta ympäriltään. (Vehkalahti – Urho 2013: 47.) Leikin tukeminen, virikkeiden tarjoaminen ja leikkitaitojen opettelu yhdessä eivät pilaa vapaata leikkiä (Vehkalahti – Urho 2013: 8–9). Leikistä ei kannata kuitenkaan yrittää tehdä jollain tapaa hyödyllistä tai opettavaista, sillä se on eräs tehokkaimpia tapoja pilata leikki (Kurkela 1996: 89). Aikuinen voi osallistua ja olla mukana leikin maailmassa, vaikka ei hallitsisi, määräisi tai sensuroisi leikin kulkua. Yhdessä leikityt leikit saattavat myös jatkua lapsen omana vapaana leikkinä. (Vehkalahti – Urho 2013: 8–9.) Aikuinen pystyy siis vaikuttamaan lapsen vapaaseen leikkiin pilaamatta sitä (Vehkalahti – Urho 2013: 8).

Valmiiksi leikittävyys sekä asenne, jossa kieltäydytään antamasta lapselle mitään virikkeitä eivät ole lapsen leikille hyväksi. Valmiiksi leikityssä leikissä lapsen osuus leikistä jää hyvin olemattomaksi. Joku suunnittelija on jo miettinyt miten jollain lelulla leikitään, kuka sitä leikkii ja kuinka leikki etenee. Leikkivälineet ja usein myös leikkitilat on suunniteltu valmiiksi. Toinen ääripää on siirtää koko vastuu lapselle. Ohje ”tee ihan mitä haluat” on hyvin hankala, mikäli aika, tila tai välineet eivät anna mahdollisuuksia leikkiin. Se on melkein sama kuin pyytäisi lapsia menemään piiloon paikassa, jossa ei ole ollenkaan näköesteitä. (Vehkalahti – Urho 2013: 55.)

On jo pidemmän aikaa puhuttu leikin merkityksestä ja vapaasta leikistä. Aikuisten liian tiukkaa ohjausta on pidetty vaarallisena, mutta samalla on mietitty missä määrin vapaa leikki on keino välttää kasvattajan vastuusta. Lapsen oman toiminnan ohjaaminen leikissä kuulostaa haastavalta yhtälöltä. Tätä yhtälöä on pyritty ratkomaan epäsuoran ohjaamisen avulla niin, että aikuinen osallistuu lasten ehdoilla. (Lindqvist 1998: 3.)

Tarinankerronta on tärkeä osa vapaata leikkiä. Leikkijät kehittelevät tarinaa eteenpäin leikin edetessä. Usein joku lapsiryhmästä ottaa tarinankertojan roolin ja vie tarinan juonta eteenpäin muiden leikkijöiden vihjeistä, joita voivat olla esimerkiksi tietyt roolien esittämistavat. (Vehkalahti – Urho 2013: 31.) Aikuinen voi lisätä vapaata leikkiä syventämällä leikin estetiikkaa, luomalla pitkäjänteisesti leikkimaailmoja eri keinoja käyttäen.

Näin voidaan rikastuttaa ja ohjata leikkiä viemättä siitä kuitenkaan pois leikin vapautta. (Lindqvist 1998: 3.)

Aikuisen ei kannata säikähtää, vaikka lapsi ikävystyisikin ja valittaisi tekemisen puutetta. Ikävystyminen saa lapsen ajattelemaan mitä voisi tehdä, jotta olisi taas kivaa. Hän saattaa hyvinkin keksiä itse tekemistä, jos hänelle ei saman tien tarjota leluja ja askarreltavaa. (Riihonen 1991: 17–19.) Jos lapsen tyhjät hetket täytetään aina valmiilla virikkeillä, lopulta hän ei lopulta osaa enää keksiä itselleen tekemistä. Tämä asia ratkaistaan antamalla lisää valmiita virikkeitä ja tekemistä. Yllä oleva toiminta johtaa kehään, jossa lasten leikit ovat tiukasti ohjattuja ja liian lyhyitä tapahtumakulkuja. (Vehkalahti – Urho 2013: 70.) Leikki tarvitsee pitkästy mistä, jotta se voi tulla esiin. Jatkuvan toiminnan keskellä sille ei jää riittävästi tilaa. Lapsi ei koskaan ehdi ihmetellä, kokeilla tai keksiä mitään uutta, jos hänelle tarjotaan jatkuvasti uusi valmis leikki. (Vehkalahti – Urho 2013: 69.)

Christensen (1989) otti käyttöön käsitteen leikin kaksoisluonteesta. Leikki on sekä lasten omaa osallistumista ympäröivään elämään sekä kasvatuksen ja opetuksen väline. Näistä muodostuu kokonaisuus. Weber (1988) mielestä leikillä kasvatuksen välineenä on merkitystä vain silloin, jos leikin erityisluonne vapaaehtoisena toimintana otetaan huomioon. Muuten sillä ei ole niin merkittävää vaikutusta lapsen kehitykselle. Toisaalta myös leikki vapaaehtoisena ja itsenäisenä toimintana mahdollistuu vain aikuisten avulla. (Mäntynen 1997: 43.)

Vapaa leikki ja kasvattajan käyttämä tavoitteellinen leikki eivät välttämättä ole ristiriidassa, mikäli leikin ominaispiirteet otetaan huomioon. Keskeisempi asia on, miten leikkiä käytetään kasvatuksessa ja miten sitä ohjataan. (Mäntynen 1997: 43–44.) Ohjatun ja vapaan leikin keskeisin ero on siinä, että ohjatussa leikissä aikuiset asettavat leikille oppimis- tai kehitystavoitteita. Siinä painottuu enemmän leikin tulos kuin taas vapaassa leikissä itse leikkiprosessi on paljon tärkeämpi. (Helenius – Korhonen 2008: 109.) Piennelle lapselle paras oppimisympäristö on leikki. Oppimista kuitenkin edistää motivaatio ja tehtäviin liittyvä emotionaalinen tunnelataus. (Helenius – Korhonen 2008: 109.) Leikillä voidaan sitoa lapsen huomio, auttaa keskittymään, herättää mielihyvää tai kerrata opittuja asioita. Leikkiminen kannustaa lasta yrittämään parhaansa. (Helenius – Lumelahti 2013: 215.) Leikkiä ohjaavan aikuisen on hyväksyttävä, että asetetuista tavoitteistaan huolimatta jokainen leikkijä poimii leikistä itselleen sopivat taidot, kokemukset ja virikkeet. (Vehkalahti – Urho 2013: 9–10.)

Aikuinen voi auttaa lasta kehittämään taitoja, joita hän sitten voi käyttää muiden kanssa leikkiessä. Aikuinen ohjaaja luo turvallista ilmapiiriä ja tukee ryhmähengen kehittymistä. (Vehkalahti – Urho 2013: 83.) Ohjatun leikin avulla voidaan auttaa lapsia näkemään toistensa vahvuuksia ja näin helpottaa leikkikaverin löytämistä ryhmästä. (Vehkalahti – Urho 2013: 84.) Ohjatussa leikissä voidaan harjoitella myös neuvottelutaitoja, jotka auttavat pääsemään mukaan leikkiin vapaiden leikkituokioiden aikana. (Vehkalahti – Urho 2013: 91.) Leikki on tärkeää myös ihan omana itsenään, leikkinä, riippumatta siitä mitä leikki opettaa (Vehkalahti – Urho 2013: 9).

5 Leikin merkitys lapsen kehitykselle

Leikki on lapsen perustarve (Tamminen 2004: 92). Lapsuus on perusta kaikelle myöhemmälle kehitykselle (Karling ym. 1997: 166). Leikkitoiminnan laadulla on yhteys siihen, kuinka leikki vaikuttaa lapsen kehitykseen (Mäntynen 1997: 19). Leikki heijastaa lapsen motorisia, tiedollisia ja sosiaalisia taitoja (Nurmi ym. 2014: 70–71). Lapsen kielenkäyttö, tarkkaavaisuus, tiedonkäsittely ja kyky muodostaa sisäisiä mielikuvia heijastuvat lapsen leikkikäyttäytymisessä. Siitä voi huomata myös lasten kognitiivisen tyylin, eli sen, miten he lähestyvät ja toimivat sosiaalisissa tilanteissa. (Nurmi ym. 2014: 70–71.) Leikitilanteissa lasten on huomattu käyttävän monipuolisesti kognitiivisia ja sosiaalisia kykyjään. He pystyvät korkeampaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen leikissä kuin muissa tilanteissa. (Mäntynen 1997: 16–17.)

Leikkiessään lapsi oppii itsestään, toisistaan ja ympäristöstään (Karling ym. 1997: 201). Lapsi tarvitsee kuitenkin riittävän määrän perusturvallisuutta, jotta hän pystyy tutkimaan ympäristöään leikkimällä ja oppimalla uutta (Mäkelä 2009: 61). Terve lapsi osaa leikkiä ja nauttii siitä (Airas – Brummer 2002: 163). Hän pystyy leikissä joustavasti liikkumaan eri tunnetilojen välillä sekä palaamaan takaisin todellisuuteen (Airas – Brummer 2002: 165–166). Leikki myös luo usealle lapselle ratkaisuja oman kehitysvaiheensa ajankohtaisille sisäisille ristiriidoille (Airas – Brummer 2002: 167). Lapsen leikki on merkityksellistä aikuisellekin, sillä se antaa mahdollisuuden saada tietoa lapsen kehityksen tasosta sekä yhteistyötaidoista (Helenius – Vähänen 2004: 36). Leikkiminen edistää myös ymmärrystä sekä viestintää lasten ja aikuisten välillä (Iivonen 2014: 11).

Leikki on lapselle tapa ymmärtää ympäröivää maailmaa ja työstää leikin teemaan liittyviä kokemuksia (Helenius – Vähänen 2004: 49–52; Hintikka 2009: 147). Leikkiessä lapsi pystyy käsittelemään erilaisten kokemusten aiheuttamia tunteita. Hän voi työstää pelkoja, ahdistusta, surua, mutta myös iloa ja rakkautta. (Karling ym. 1997: 203.) Nämä voivat olla myös sellaisia tunteita mitä lapsi ei osaa tai uskalla ilmaista muissa yhteyksissä (Kauppinen 1995: 29). Leikillä on parantava vaikutus ja se suojelee lasta (Airas – Brummer 2002: 182). Lapsen emotionaaliselle ja älylliselle tasapainolle on tärkeää, että lapsella on käytettävissä sellainen toiminnan alue, jossa toiminnan motivaationa ei ole todellisuuden sopeutuminen vaan todellisuuden sulauttaminen minään ilman pakotteita. (Mäntynen 1997: 14.)

Leikki on keskeinen tapa lapsen persoonallisuuden kehitykselle ja minäkuvan muodostumiselle. Lapsi tekee leikkiessään havaintoja itsestään. Hän kokeilee erilaisia asioita sekä tutkii ympäristöään ja kerää onnistumisen kokemuksia, mutta myös epäonnistumisia. Tätä kautta lapsi saa tietoa omista vahvuuksistaan, taidoistaan ja tiedostaa sekä myös siitä, mitä hän ei hallitse. (Karling ym. 1997: 203.) Lapsella on tarve kokea itsensä tarpeelliseksi ja hän haluaa auttaa. Usein lapsi itse on se, jota autetaan ja joka tarvitsee aikuista. Leikki voi kääntää tutut roolit päinvastaisiksi. Leikissä lapsi voi esimerkiksi kokeilla miltä tuntuu olla sankari. (Vehkalahti – Urho 2013: 129.)

Leikki edellyttää myös mielikuvituksen ja mielikuvien käyttöä ja näin ollen kehittää monipuolista abstraktia ajattelua (Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 49–52). Lapsen havaintotoiminta ja ajattelu, samoin kuin kielellinen ilmaisu ja sanavarasto kehittyvät leikkiessä. Hän oppii ymmärtämään toimintaketjuja sekä syy-seuraussuhteita. Leikissä tapahtumat järjestetään todelliseen järjestykseen, mutta tapahtumien kestoa säädelään. (Karling ym. 1997: 202.) Leikillä näyttäisi olevan merkitystä lasten luovuudelle ja se vaikuttaisi helpottavan ongelmien ratkaisua (Mäntynen 1997: 18). Lapsi tutustuu myös kehonsa hallintaan leikin kautta (Tamminen 2004: 93; Airas – Brummer 2002: 166). Monipuolisessa leikissä lapsen motoriikka kehittyy lähes huomaamatta. Tämän takia olisi tärkeää, että lapsi saisi mahdollisuuden sekä toiminnallisiin että rauhallisiin yhdessä paikassa tapahtuviin leikkeihin. (Karling ym. 1997: 201–202.)

Lasten keskinäinen leikki on merkittävä tekijä lapsen sosiaalisten taitojen, luovuuden, itsetuntemuksen ja empatian kehittymisessä. (Vehkalahti – Urho 2013: 83.) Samanikäinen kaveri ei voi korvata leikkiä aikuisen kanssa, mutta hänellä on merkittävä merkitys leikin ja lapsen sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Lasten välinen leikki voi olla jopa

korkeampitasoista kuin leikki lapsen ja aikuisen välillä. (Mäntynen 1997: 3940.) Sosiaalinen mielikuvitusleikki saattaa vahvistaa positiivista käyttäytymistä lasten välillä ja luoda näin pohjaa sosiaalisten taitojen kehittymiselle (Askola-Vehviläinen 1987: 25). Leikissä lapset voivat rakentaa ystävyssuhteita ja vertaisyhteisöjä (Ikonen 2006: 159). Leikkiessä täytyy sopia muiden kanssa esimerkiksi leikki-ideasta, paikasta, rooleista, säännöistä ja välineistä (Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 47–49). Muiden leikkijöiden seurassa lapsi kerryttää kokemusta omien tunteiden ja toiminnan vaikutuksesta muihin ihmisiin sekä päinvastoin (Karling ym. 1997: 203). Sopiessaan ja neuvotellessa leikin säännöistä ja ehdoista itsenäisesti, lapset kehittävät sosiaalisten taitojen lisäksi myös empatiakykyään ja moraalintajuun. Aikuinen ei aina ole paikalla tai puuttumassa, jos jollekin tulee paha mieli tai jokin tuntuu epäoikeudenmukaiselta. (Vehkalahti – Urho 2013: 92.)

Turvallisessa ilmapiirissä leikkiminen ja sen puitteissa kisailu opettaa, että häviäminen ei ole lopullista ja lapsen arvostus ei ole siitä kiinni voittaako hän vai ei. Kun leikki ei keskity tietylle taitoalueelle, seuraavalla kerralla tai toisessa leikissä on taas mahdollisuus voittaa. Leikki pystyy siis myös opettamaan pettymistä ja häviämistä. Näin oikeassa elämässä on petyttyään helpompi yrittää uudestaan. (Vehkalahti – Urho 2013: 96–98.) Lapsi tarvitsee ja tavallaan haluaakin tietyssä kehitysvaiheessaan pelkokokemuksia. Pelkoleikissä lapsi oppii hallitsemaan omaa suhdettaan ympäröivään maailmaan sekä pelottaviin asioihin. (Vehkalahti – Urho 2013: 121.) Vaaran leikkimiseen liittyy omien fyysisten taitojen ja kykyjen tunnustelu sekä jännityksen etsiminen. Omien rajojen ja taitojen rauhassa kokeilu opettaa, mihin oma keho pystyy ja mitä ei kannata kokeilla. Myös kielletyt leikit ovat vaaraleikkejä. Lapsi tunnustelee missä menee kielletyn ja sallitun raja. Tällöin aikuinen on leikissä vaara ja jännityksen aiheuttaa kiinnijäämisen pelko. (Vehkalahti – Urho 2013: 122–123.)

Paha ja ruma ovat olennaisia leikin osia. Pahan ja hyvän välinen taistelu on usein iso osa mielikuvitusleikin juonta. Pahan leikkimiseen on myös omat sääntönsä ja lähes poikkeuksetta leikkiin kuuluu se, että hyvä voittaa. Pahan leikkiminen on turvallinen tapa tutustua omaan pahuuteensa ja negatiiviisiin tunteisiinsa. Se ei aiheuta oikeata tuhoa, jätä huonoa omatuntoa tai karkota ystäviä, kuten leikin ulkopuolella tehdyt pahat teot. Lapsi oppii näissä leikeissä keinoja käsitellä pahaa oloa ja aggressiivisia tunteita. Mikäli tällaiset leikit kielletään, keinot jäävät oppimatta ja pahan leikkiminen saattaa muuttua todeksi. (Vehkalahti – Urho 2013: 115–116.) Aivojen kehitys tarvitsee sekä

valkoisia, järjestykseen liittyviä leikkejä, että mustia kaaokseen liittyviä leikkejä (Bergström 1997: 68, 161).

Lapsi, joka on leikkinyt pitkään, säilyttää luovuuden ja leikkisyytensä koko elämänsä ajan. Hän on myös kekseliäs ja innostuu etsimään uusia ratkaisuja. (Haapaniemi-Maula 1996: 69.) Jos lapset eivät leiki tai leikkivät vain yksipuolista leikkiä, leikin myönteiset vaikutukset eivät pääse toteutumaan (Mäntynen 1997: 1). Alle kouluikäiselle leikki on niin keskeinen asia, että sen takerteleminen voi tehdä koko leikkimättömyyden kestävästä ajasta katastrofaalisen. (Kalliala 1999: 246.) Joidenkin tutkijoiden mielipide leikin kehittävästä vaikutuksesta on erilainen. Esimerkiksi Smith (1990) esittää, että leikin vaikutus lapsen kehitykseen johtuu aikuisen ohjauksesta, ei niinkään suoraan leikistä. (Mäntynen 1997: 18.)

6 Aikuisen rooli lapsen leikissä

Käsityksiä lapsen leikistä ohjailevat sekä tieto lapsen kehityksestä että työmoraali. On verrattu eri opettajien sekä vanhempien, erityisesti äitien asenteita leikkiin ja huomattu selkeitä eroja. Lastentarhanopettajat pitävät leikkiä merkittävänä lapsen kehityksen tukijana, koulun opettajat taas suhtautuivat varautuneimmin. Vanhempien käsitykset vaihtelivat. Osa vanhemmista kokee tehtäväkseen aloittaa jo varhain lapsen valmentamisen koulun ja aikuisuuden polulle. Toiset vanhemmat arvostavat lapsuutta huolettomana elämävaiheena ja pitävät tärkeänä, että lapset saavat leikkiä mahdollisimman pitkään. (Kauppinen 1995: 27.)

Hakkarainen (1990) puhuu leikin suorasta ja epäsuorasta ohjaamisesta. Suora ohjaaminen on aikuisen antamia neuvoja, vaatimuksia, kieltoja tai hyväksymisiä lasten tekemistä kohtaan. Se voi tapahtua myös sanattomasti. Epäsuoran ohjaamisen menetelmiä ovat lapsen leikkiympäristön ja elämäkokemuksen rikastaminen. Tällöin lapsella herätetään halu tehdä enemmän kuin mihin hän pystyy. Tämän halun lapsi voi toteuttaa leikin kuvitellussa tilanteessa. (Helenius – Korhonen 2008: 112–113.) Leikin ohjauksessa olisi hyvä käyttää pääasiassa epäsuoraa ohjausta. Tätä ovat esimerkiksi leikkiajan ja -rauhan mahdollistaminen sekä soveltuvien tilojen ja välineiden tarjoaminen lasten leikeille. (Karling ym. 1997: 207.)

Myönteisen ja innostavan ilmapiirin luominen kuuluu aikuisen vastuulle (Socca 2014: 7). Leikki on ja elää, mutta tarvitaan myös aikuisia, tarvitaan leikin osajia, kuljettajia sekä innostajia (Tarkkonen 2000: 1). Aikuiset voivat tehdä paljon leikin eteen. Yhtäjaksoinen leikkiaika, sadut ja tarinat sekä hyvä arki rikastuttavat lapsen leikkiä. (Kalliala 2000a: 9.) Aikuinen luo olosuhteet ja toimii leikin mahdollistajana (Hintikka 2009: 157). Lapsi osaa itse rakentaa ja ohjata oman leikkinsä, mutta saattaa tarvita siihen innostusta, tukea ja vihjeitä. Liiallista puuttumista lapsen leikkiin kannattaa kuitenkin välttää. (Hintikka 2009: 157; Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 43.) Kasvattajan tulisi välillä myös osata heittäytyä mukaan leikkiin lapsen kanssa (Socca 2014: 7). Aikuisen aktiivinen osallistuminen lisää lapsen leikkimotivaatiota. Yhteisiin leikki- ja lukutuokioihin sisältyy useita asioita, jotka ovat lapsen kehityksen kannalta tärkeitä. (Lyytinen – Lyytinen 2002: 116–117.)

Lapsen kanssa leikkiminen tarjoaa aikuiselle myös tilaisuuden ymmärtää lapsen näkökulmia (Iivonen 2014: 11). Aikuinen voi lasten leikkiä havainnoimalla saada käsityksen siitä, mitkä ajatukset ja tunnelmat lapsilla on päällimmäisinä. Lapsen kokemista asioista aina osa välittyy leikkiin. (Kauppinen 1995: 32.) Leikkiä voidaan hyödyntää myös apuna kun pyritään saavuttamaan luottamuksellinen suhde lapseen. Leikki soveltuu myös lapsen kasvatukseen, opetukseen ja kuntoutukseen sekä lapsen kehityksen arviointiin. (Nurmi ym. 2014: 70.) Ei ole tarkoituksenmukaista, että aikuinen valvoisi joka leikkihetkeä. Oleellisinta on millä perusteella aikuinen lähestyy tai loittonee lapsen leikistä. Nykyään aikuisten tavoittamat asiat leikistä eivät ole seurausta tietoisesta ja jatkuvasta havainnoinnista. Aikuiset tuntuvat tuntevan leikistä vain sen osan, joka herättää huomion ja pakottaa heidät ottamaan kantaa asiaan. (Kalliala 1999: 235.)

Leikin seuraajalla olisi hyvä olla kolme taitoa. Ensimmäinen taito on kärsivällisyys. Leikkijöiden aika saattaa liikkua hitaammin kuin muiden ja leikin aloittaminen voi viedä aikaa. Joskus ulkopuolinen ei pysty ymmärtämään leikkiä ollenkaan. Seuraavana leikitaitona on katselu. Leikin seuraajan kannattaisi jättää omat ennako-odotuksensa taka-alalle, jolloin hänelle tarjoutuu mahdollisuus päästä paremmin ymmärtämään juuri meneillään olevan leikin toimintaa. Kolmas taito on leikin arvostus. Jos leikki on leikkijälleen itselleen arvokasta, jokin tekee siitä toimivan ja tärkeän. Tätä on syytä arvostaa. Arvostus myös helpottaa leikin taikaa ja sen merkityksen näkemistä. (Vehkalahti – Urho 2013: 19–20.)

Lapsen itseluottamusta ja luomisen intoa kannattaa vahvistaa. Lapsi kokee helposti arvostuksen sen kautta, arvostaako aikuinen lapsen tekemiä töitä. ”Katso äiti”, ”Tule isä” - pyynnöt ovat myös lapsen tapa tarkistaa, ovatko aikuiset kiinnostuneita hänestä. (Kinnunen 2003: 69.) Lapselle on tärkeää antaa iän myötä lisää liikkumatilaa ja vastuuta, mutta aikuisen tuki tulee olla saatavilla. Paras tapa lapselle oppia ymmärtämään erilaisia asioita on silloin, kun hän itse ilmaisee kiinnostustaan niihin, kyselee ja saa vastauksia. Lapsi tutustuu aikuisten maailmaan leikin kautta. Lasta ei kuulu kasvattaa pumpulissa, mutta aikuisen tehtävä on tukea lasta ottamaan asioita vastaan lapsen omassa tahdissa. Nykypäivänä aikuisten haasteena on tarjota lapselle riittävä suoja viriketulvaa vastaan sekä riittävä tila ja aikaa lapsen leikille, vuorovaikutukselle ja levolle. (Keränen – Rönkä – Stiller 2001: 60.)

Lapsen maailmaan tutustuessa kannattaa olla hienovarainen ja kunnioittava (Hintikka 2009: 140). Lapsen maailman ja häntä kiinnostavien asioiden tunteminen auttaa ymmärtämään leikkiä (Kalliala 1999: 235). Usein lapsen leikit ja leikeistä kerrotut asiat ovat aikuisen näkökulmasta huvittavia. On syytä kuitenkin miettiä, miten niihin suhtautuu. Lapselle leikkiin liittyvät asiat ovat totta ja pahimmassa tapauksessa aikuisten ajatteleminen sulkee leikin ovien taakse piiloon tai vähentää sen määrää. Myös vuorovaikutuksen puute lapsen ja aikuisen välillä jättää leikistä pois olennaisen osan. (Hintikka 2009: 160.) Leikin tukeminen vaatii siis tilanneherkkyyttä ja aitoa läsnäoloa (Socca 2014: 7–8). Aikuinen voi lukea lapselle erilaisia satuja mielikuvituksen rikastuttamiseksi, hän voi antaa vihjeitä siitä mihin tai minne voisi rakentaa jotain leikkiin liittyvää, esimerkiksi laivan. Aikuinen voi myös osallistua leikkiin omien tekemistensä lomassa esimerkiksi sanomalla jotain leikkiin liittyvää, kuten ”kokki menee nyt laittamaan ruokaa tai näkyykö jo rantaviivaa?” (Hintikka – Helenius – Vähänen 2004: 77–79.)

7 Tutkimuksen toteutus

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyö on osa VKK-Metron eli varhaiskasvatuksen kehittämissyksikön vuosien 2014–2016 teemakautta: Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. Kehittämiskauden tavoitteena on muun muassa lisätä leikin arvostusta lapsiperheissä, kehittää aikuisen aktiivista ja sensitiivistä roolia leikkiperusteisessa, lapsilähtöisessä

pedagogiikassa sekä kehittää varhaiskasvatuksen leikillisiä oppimisympäristöjä niin, että ne vastaavat lasten kiinnostuksenkohteita ja tarpeita (Socca 2014: 10).

Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa tietoa vanhempien käsityksistä koskien lapsen vapaata leikkiä. Teemoina ovat vapaan leikin tarvitsemat olosuhteet sekä niiden toteutuminen, leikin vaikutus lapsen kehitykseen sekä aikuisen rooli lapsen leikissä. Tutkimuksen tarkemmaksi kohderyhmäksi valikoituivat leikki-ikäisten eli 2–5-vuotiaiden lasten vanhemmat.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia näkemyksiä leikki-ikäisten lasten vanhemmilla on lapsen vapaasta leikistä?

- Millaiset olosuhteet lapsi tarvitsee vapaaseen leikkiin ja kuinka ne toteutuvat perheissä?
- Millainen rooli aikuisella on lapsen leikissä?
- Millainen merkitys leikillä on lapsen kehitykselle?

7.2 Aineiston keruu

Kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii tietyllä tavalla, kannattaa kysyä asiaa häneltä itseltään (Tuomi – Sarajärvi 2009: 72; Eskola – Vastamäki 2015: 27). Teemahaastatteluun etukäteen valitut teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehyyseen, jo olemassa olevaan tietoon. Sen tarkoituksena on saada merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen avuksi. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 75.) Teemoja rakentaessa on tärkeää muistaa tutkimusongelma, johon on hakemassa vastausta, sillä se sitoo kokonaisuuden yhteen. (Eskola – Vastamäki 2015: 35.) Teemahaastattelu on siis eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja tutkimuksen ehdoilla (Eskola – Vastamäki 2015: 27). Haastattelijalla ei ole yleensä valmiita kysymyksiä, vaan tukilista teemoihin liittyvistä asioista. (Eskola – Vastamäki 2015: 29.)

Opinnäytetyön tutkimuslupa jätettiin 30.04.2015 ja se myönnettiin 04.06.2015. Keräsin opinnäytetyöni aineistoni teemahaastatteluilla, jossa teemoina olivat lapsen tarvitsemat olosuhteet vapaaseen leikkiin ja niiden toteutuminen, leikin merkitys lapselle ja aikuisen rooli lapsen leikissä. Toteutin ennen varsinaisia haastatteluja yhden koehaastattelun,

jonka olen ottanut mukaan kokonaisaineistoon. Keräsin haastattelurungosta mielipiteitä myös opinnäytetyön ohjausseminaarissa. Varsinaisen teemahaastattelurungon (liite 1) lisäksi itselläni oli avuksi valmiita apukysymyksiä. Koehaastattelu pidettiin kohderyhmään sopivalle opiskelijakaverille Metropolian Ammattikorkeakoulun Sofialehdonkadun toimipisteessä. Muut haastateltavat löytyivät leikkipuisto Mustakiven toiminnasta sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vuosaaren–paikallisyhdistyksen kautta ja haastattelut toteutettiin leikkipuisto Mustakiven tiloissa Helsingin Vuosaarella. Haastatteluun osallistuminen oli kaikille vapaaehtoista. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina syyskuun 2015 aikana. Haastateltavia oli koehaastattelu mukaan lukien yhteensä viisi, kolme äitiä ja kaksi isää. Haastattelujen keskimääräinen kesto oli puoli tuntia.

Haastattelun alussa kerroin lyhyesti tutkimuksen tarkoituksesta, vastaajien anonymiteetistä sekä siitä, että haastattelu on oikeus keskeyttää koska vain niin halutessaan. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Haastateltavat saivat haastattelun alussa nähtäväksi teemahaastattelurungon. Määrittelin haastateltaville vapaan leikin käsitteen, sillä halusin varmistua, että puhumme haastattelussa samasta asiasta. Määrittelin vapaan leikin seuraavasti: vapaa leikki tarkoittaa sitä, että lapset löytävät leikin sisällön ja muodon ilman suoraa ulkopuolista ohjausta. Vapaalla leikillä ei ole oppimis- tai kehitystavoitteita.

7.3 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen analyysin etenemistä on kuvattu usein kolmen tehtäväkohdan kautta. Ensimmäiseksi täytyy tehdä päätös mikä aineistossa kiinnostaa ja rajata se tarkasti. Rajauksessa auttaa määritelty tutkimustehtävä. Toiseksi aineisto litteroidaan ja kolmanneksi vasta aineisto varsinaisesti käsitellään esimerkiksi luokittelulla tai teemoittelulla. (Tuomi –Sarajärvi 2009: 91–93.) Teemahaastattelu analysoidaan usein teemoittelemalla tai tyypittelemällä. Teemoittelussa aineisto jäsennetään teemojen mukaisesti ja pelkistetään. (Eskola – Vastamäki 2015: 43.)

Valitsin analysointitavaksi teemoittelun, sillä koin sen selkeämmäksi ja luontevimmaksi tavaksi opinnäytetyöni aineiston käsittelyyn. Sen vahvuus on myös analysoinnin tekemisessä matalalla kynnyksellä (Eskola – Vastamäki 2015: 43). Haastattelujen jälkeen litteroin koko aineiston sanasta sanaan kirjalliseen muotoon sitä mukaan kun haastatteluja toteutui. Aineisto itsessään ei sisältänyt tarkempia tunnistetietoja, joten niitä ei tarvinnut erikseen häivyttää. Haastatteluiden litteroinnista tuli kokonaisuudessa yksitoista

sivua tekstiä. Kun kaikki haastattelut oli tehty ja litteroitu, tulostin aineiston ja kävin sitä läpi lukemalla. Tämän jälkeen loin jokaiselle teemalle oman tiedoston, johon keräsin niihin liittyviä haastateltavien vastauksia. Jaottelin myös tiedoston sisällä samaan asiaan liittyvät vastaukset lähelle toisiaan ja tein vertailuja näiden välillä etsien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Haastatteluiden nauhoitukset sekä litteroinnit hävitettiin tutkimuksen valmistuttua.

8 Tulokset

8.1 Lapsen mahdollisuus vapaaseen leikkiin

Hyvän leikin olosuhteiksi kaksi vanhempaa nimesi turvallisen, rauhallisen ympäristön ja kaksi virikkeiden saatavilla olon. Yhden vanhemman mielestä lapsen täytyy tietää rajat, mitä saa tehdä ja mitä ei. Eräs vanhempi koki, että fyysisen ympäristön lisäksi suuri merkitys on turvallisella ja sallivalla ilmapiirillä.

Vanhemmat toivoivat, että lapsi leikkisi mahdollisimman paljon ja lapsi saikin leikkiä sen verran mitä halusi pakollisten menojen puitteissa, leikkiaikaa ei rajoitettu millään tavalla. Perheiden lapsilla oli harrastuksia vähän, osalla ei ollenkaan. Vanhemmat eivät pääsääntöisesti tuoneet ilmi pitkäkestoisen tai lyhytkestoisen leikkiajan vaikutusta leikkiin. Yksi vanhempi mainitsi, että hänen lapsensa ei vielä leiki kovin pitkäkestoisesti ja toinen vanhempi pohti yleisemmällä tasolla leikkiajan vaikutusta.

”mä koen et siihen tarvii jonkunlaisen ajan, ehkä pidemmän ajan, et lapsi ymmärtää et ollaan nyt tässä tai jossain tilassa missä hänellä on mahdollisuus niinkun tehdä jotain.” (Äiti 34v, lapsi 2v)

Vanhemmat kokivat, että lapsi keksii leikin paikasta riippumatta. Yksi vanhempi ilmaisi toiveensa ulkona leikkimisestä, koska se hänen mukaansa tarjoaa enemmän mahdollisuuksia lapsen itse keksimille leikeille. Myös oma huone mainittiin tärkeänä lapsen omana leikkutilana. Parin vanhemman mielestä hyvään leikkipaikkaan kuuluu jokin virikkeen antaja, mikä käytännössä tarkoittaa kaikkea lapsen ympäristöä. Erään vanhemman mielestä lasta täytyy opettaa toimimaan myös aikuisten ympäristössä asettamalla rajoituksia.

”Periaatteessa joo, mut tietenkin sitäkin pitää rajaa et jos me ollaan jossain vaikka asioilla toimistossa ettei siellä voi leikkiä sillei, pitää välillä osata myös istua ja odottaa hetki.” (Äiti 32, lapset 2kk, 4v ja 6v)

Siitä vaatiiko hyvä leikki seuraa, vanhemmat olivat hieman eri mieltä. Suurin osa vanhemmista oli sitä mieltä, että hyvää leikkiä voi leikkiä yksinkin. Yksi vanhemmista oli sitä mieltä että leikki vaatii seuraa, kavereita tai vanhempia. Muutamassa perheessä lapsi kaipasi itse hyvin paljon leikkikaveria. Myös muutama vanhemmista kertoi, että heidän näkökulmastaan leikkikaveri olisi hyvä olla. Perusteena tähän oli yhteisleikin positiiviset vaikutukset lapsen kehitykseen. Tärkeänä pidettiin kuitenkin myös sitä, että lapsi osaa leikkiä yksin. Perheissä, joissa oli pienellä ikäerolla olevia sisaruksia, lapset kysyivät vanhempiaan vähemmän leikkikaveriksi kuin muissa perheissä.

Kaikkien vanhempien mielestä kohtuullista määrää leikkivälineitä tarvitaan. Niillä nähtiin olevan merkitystä leikin aloittamisen tai rikastuttamisen näkökulmasta. Vanhemmat kokivat, että lapsi keksii myös leikkivälineille uusia käyttötarkoituksia tai kehittää leikkivälineen jostain ympäristöstä olevasta asiasta. Leikkivälineen ei aina tarvitse olla ostettu lelu.

”Mut se ehkä niinkun virittää sitä lasta siihen et sillä alkaa se mielikuvitus ja innostus muodostumaan. Mut ei sen tarvi aina olla sellainen niinkuin ostettu tavara.” (Äiti 34, lapsi 2v)

Perheissä oli vaihtelevia käytäntöjä lelujen siivoamisen suhteen, mutta kaikki antoivat lapsen halutessaan säästää pitkäaikaisen leikin rakennelmat. Pääsääntöisesti leikit pyrittiin siivoamaan, varsinkin jos lelut oli levitetty tai ne sijaitsivat muualla kuin leikkitalassa. Yksi vanhempi mainitsi, että leikin siivoaminen riippuu leikkivälineistä, esimerkiksi lautapelit siivottiin heti pois, mutta rakennelmat saivat usein jäädä odottamaan seuraavaa leikkikertaa.

”No jos toivotaan et voiko junarata jäädä lattialle niin ei oo mitään syytä korjata pois jos se korjaaminen aiheuttaa enemmän pahaa mieltä kuin se, et se jää siihen, niin ilman muuta jää siihen.” (Isä 39v, lapset 5v ja 8v)

Lapsilta kiellettyjä leikkejä vanhemmat mainitsivat melko vähän. Osa kielloista liittyi turvallisuuteen kuten liian korkealle kiipeilyyn tai liian rajuihin leikkeihin. Muutama vanhempi pyrki rajaamaan epätoivottuja leikkejä jo leikkivälineiden hankkimisen aikana, he eivät esimerkiksi ostaneet lapsille lelupyssyjä. Muutamassa perheessä sotkevat leikit kuten sormivärit tai vesileikit oli rajattu tiettyyn tilanteeseen aikuisen seurassa tapahtuvaksi.

Vanhempien mielestä heidän perheissään toteutuu lapsen vapaan leikin mahdollisuus hyvin. Suurin osa vanhemmista sanoi, että heidän perheessään vapaata leikkiä ei vähennä tai rajoita mikään. Kaksi vanhempaa koki, että joskus aikuisten tai koko perheen menot sekä arjen pyörittäminen saattavat vähentää lapsen leikkiaikaa. Yksi vanhemmista pohti, että lapsen oma huone voisi mahdollistaa paremmin pysyvän leikkitilan laittamista ilman lelujen jatkuvaa siivoamista. Toisaalta hän nosti esiin myös sen, ettei osaa sanoa leikkisikö lapsi omassa huoneessaan vai toisiko lelut kuitenkin olohuoneeseen. Toinen vanhempi mietti sitä, että lapsella on ikätasoonsa nähden joitain mahdollisesti turhan haastavia leikkivälineitä. Vanhemmat perustelivat vapaan leikin toteutumisen kokemusta pääasiassa riittävällä leikkiajalla ja leikkikavereiden olemassaololla.

”On kyl aikaa mun mielestä ihan riittävästi leikkiä. Et eri asia olis jos molemmat vanhemmat olis töissä ja lapset tulis vaikka vasta viiden aikaan kotiin, niin sithän se jäis arkena aika pieneksi, lyhyeksi se leikkiaika.” (Äiti 33, lapset 1,5v, 3v ja 7v kaksoset)

8.2 Leikin merkitys lapselle

Kaikki vanhemmat pitivät leikkiä hyvin tärkeänä lapsen kehitykselle. Leikki nähtiin lapsen luontaisena ja toivottuna tapana olla, elää ja toteuttaa itseään. Kaksi vanhemmista mainitsi myös, että leikki on niin oleellista ja tärkeää lapsen toimintaa, että leikkimättömyys olisi huolestuttavaa.

”Se osoittaa lapsen jonkunlaista mielenkiintoa siihen ympäristöön ja näin, et sit jos lapsi ei halua leikkiä niin sit se tuntuis kyllä et ehkä on jotain jopa vialla. Se on niin olennaista lapsen toiminnassa.” (Äiti 34, lapsi 2v)

”Ei kai mitään tällaisia negatiivisia merkityksiä leikissä nyt suurin piirtein olekaan, jos se sillai pysyy kohtuudessa ettei lapsi jää jollain tavalla jumiin.” (Isä 39v, lapset 5v ja 8v)

Vanhempien vastauksista leikin vaikutuksesta kehitykseen nousi eniten esille mielikuvituksen sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen, muistin kehitys, motoriikan ja fysiikan parantuminen, itseilmaisun mahdollisuus sekä myös leikin rauhoittava vaikutus. Kolme vanhemmista toi esille tilanteen, jossa lapsi oli käsitellyt itselleen lähiaikoina tapahtuneita asioita leikissä.

”...viikko sitten kun tyttärellä oli käsi kipsissä niin se tietysti käsitteli sitä asiaa perustamalla tällaisen barbeille sairaalan missä kipsattiin raajoja ja otettiin röntgenkuvia ja sen sellaisia..” (Isä 39v, lapset 5v ja 8v)

Yksi vanhemmista toi esiin leikin ja leikkiseuran myönteistä vaikutusta erityisesti puheen kehitykseen. Hän nosti esiin myös sen, kuinka aikuiset voivat hyödyntää leikkiä lasta kehittäessä, ilman että tämä sitä itse välttämättä huomaa. Esimerkkinä toimi lapsen puheterapia, jossa harjoitteita tehdään leikin kautta.

8.3 Aikuisen rooli lapsen leikissä

Vanhemmilla oli keskenään hieman erilaisia näkemyksiä siitä, tuleeko aikuisen osallistua lapsen leikkiin. Vanhemmat perustelivat vastauksiaan sillä, että lapsen tulee pystyä leikkimään itsenäisesti tai keskenään ja toisaalta sillä, että vanhemman olisi hyvä viettää aikaa lapsen kanssa, johon yhdessä leikkiminen tarjoaa hyvän tilaisuuden. Suurin osa vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että ainakin lapsen pyytäessä mukaan on kohtuullista osallistua ja jakaa leikkihetki lapsen kanssa.

”...on välillä ihan hyvä heittäytyä ja jakaa sitä huomiota lapselle myös niiden leikkien suhteen, se kokee et aikuinenkin arvostaa niitä hienoja ideoita ja leikkejä mitä on onnistunu luomaan, ettei se oo vaan sitä et lapsi leikkii sen takia et se pysyis piilossa ja hiljaa.” (Isä 39v, lapset 5v ja 8v)

Vanhemmat näkivät aikuisen roolin enemmän leikin mahdollistajana ja tukijana kuin leikkikaverina. Erityisesti yksi vanhemmista piti tärkeänä myös sitä, että lapsen leikkiä seurataan ja tiedetään mitä siinä tapahtuu.

Osallistuessaan lapsen leikkiin vanhemmat leikkivät paljon lapsen toiveiden mukaisesti. He ohjasivat leikkiä lähinnä silloin jos se meni liian riehakkaaksi, vaaralliseksi tai muuten huonokäytöksi esimerkiksi kielenkäytön osalta. Yksi vanhempi kertoi ohjauksensa lähinnä lapsen kanssa leikittäviä sääntöleikkejä. Vanhemmat puuttuivat hyvin vähän lapsen vapaaseen leikkiin ja kokivat, että lapsi tulee kysymään ohjausta sellaista tarvittaessa. Yksi vanhempi kertoi, että yritys ohjata leikkiä jollain tapaa aiheuttaa lähinnä torjuntareaktion lapsen puolelta.

Osa vanhemmista toi myös esille, että lapsen kanssa leikkiminen antaa heille itselleen paljon. He kokivat, että leikki on hyvä ja luonteva tapa viettää aikaa yhdessä lapsen kanssa. Yhteisessä leikissä kumpikin saa toisen täyden huomion. Yksi vanhempi mai-

nitsi myös, että välillä leikin aikana pystyy huomaamaan millainen päivä lapsella on ollut. Yhdelle vanhemmista lapsen kanssa leikkiminen toimi siirtymänä työpäivästä takaisin kotiympäristöön.

”Ja sit toisekseen, niin jos itsekkäistä syistä mietitään niin kyl se on aikuiselle, tai ainakin minulle henkilökohtaisesti, hyvä tapa nollata jotain työpäivää, kun työpäivän jälkeen aloittaa sen koti-illan leikkimällä lapsen kanssa.” (Isä 32, lapset 6kk ja 4v)

Vanhempien mielestä lapsen vapaata leikkiä aikuinen voi tukea luomalla sille hyvät olosuhteet, joiksi kaikki vanhemmat mainitsivat vastauksessaan erikseen leikkiajan. Useampi vanhempi mainitsi myös aikuisen läsnäolon.

”... ja ennen kaikkea siis tällaisen täysin kiireettömän ajan tarjoaminen, se on ehkä kaikista isoin mitä siis vanhempi voi tarjota lapselle, erityisesti jos lapsi on sellainen et se ei vaadi mitään erityistä tämmöistä tsemppausta näiden leikkien aloittamiseen...” (Isä 39v, lapset 5v ja 8v)

Yksi vanhempi nosti esiin erityisesti yhdessä asioiden tekemisen, jolloin lapsi tutustuu ympäristöönsä. Kaksi vanhemmista mainitsi uusien ideoiden tai välineiden tarjoamista lapselle, jolla on jokin oma selkeä idea tai kiinnostuksenkohde leikissä. Eräs vanhempi puhui sellaisten leikkimahdollisuuksien tarjoamisesta, jotka eivät ole lapsen omatoimissa jatkuvassa käytössä.

”...ja välillä voi tehdä jotain erilaista, esimerkiksi maalaa niillä sormiväreillä, tai muovavilla, mist tietää et tulee kauhea sotku, mut et antaa sit välillä tehdä erilaisia juttuja.” (Äiti 32, lapset 2kk, 4v ja 6v)

Kaksi vanhempaa mainitsi vastauksissaan sellaisen lapsen leikin tukemisesta joka ei oikein osaa leikkiä. Vastauksissa tuli esille erilaisten ehdotusten tarjoamista, leikkiin mukaan menemistä sekä pitkäjänteistä innostamista ja kannustamista leikkiin.

9 Johtopäätökset

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kartoittaa vanhempien näkemyksiä koskien lapsen vapaan leikin tarvitsemia olosuhteita ja näiden toteutumista, leikin vaikutusta lapsen kehitykseen sekä aikuisen roolia lapsen leikissä. Haastatteluihin osallistuneita vanhempia oli viisi ja he kaikki olivat iältään 30–40-vuotiaita. Osallistuneiden vanhempien lasten iät olivat 0–8-vuotta ja lasten lukumäärä 1–4 lasta. Haastatteluissa keskityttiin

leikki-ikäisiin lapsiin, 2–5-vuotiaisiin, mutta osassa vastauksissa näkyy myös muiden lasten vaikutus. Osa lapsista oli päivähoidossa koko- tai osa-aikaisesti ja osa oli kotona. Kohderyhmä ei ollut yhteneväinen elämäntilanteiltaan muilta osin kuin siinä, että heillä kaikilla oli alle kouluikäisiä lapsia.

Vanhempien näkemyksissä suurimmat erot liittyivät lapsen leikkiseuran tarpeeseen ja aikuisen rooliin. Vanhempien mielipiteet jakaantuivat siinä tarvitseeko hyvä leikki seuraa. Suurin osa kuitenkin näki leikkiseuran tarpeellisena. Leikin merkitystä lapsen kehitykselle pidettiin tärkeänä. Leikin varsinaisia vaikutuksia kuitenkin osattiin nimetä melko vähän. Aikuisen rooliksi lapsen leikissä nimettiin leikin mahdollistaja ja tukija. Leikkikaverina toimimista ei nähty aikuisen roolina, vaikka aikuisen ja lapsen yhteisleikillä on positiivisia vaikutuksia.

Vanhemmat eivät nimenneet yhtenäisiä olosuhteita, joita lapsi tarvitsee vapaaseen leikkiin. Kaksi vanhemmista mainitsi turvallisen ympäristön sekä kaksi virikkeiden olemassaolon. Vain yksi vanhempi mainitsi turvallisen ja sallivan ilmapiirin fyysisen ympäristön lisäksi. Vanhempien tuntui olevan helpompi nimetä sellaisia leikin olosuhteita jotka ovat näkyvimpiä. Hyvän leikin olosuhteiksi voidaan nimetä riittävä leikkiaika, erilaiset leikkitilat, leikkiseura ja sopivat leikkivälineet (Mäntynen 1997: 50; Vehkalahti – Urho 2013: 60–61; Riihonen 1991: 17–19). Käytettävissä oleva tila ja aika, leikkivälineet sekä leikkiseura vaikuttavat kaikki siihen mitä, miten ja miksi leikitään (Kalliala 1999: 202).

Kyselin tarkemmin leikin olosuhteista liittyen leikkiaikaan, -paikkaan, -seuraan sekä leikkivälineisiin. Vanhemmat eivät tuoneet vastauksissaan ilmi lyhyen ja pitkäkestoisen leikkiajan vaikutusta leikkiin. Vanhemmat toivoivat kuitenkin, että lapsi käyttäisi vapaa-ajan leikkien ja leikkisi mahdollisimman paljon. Kaikkien vanhempien mielestä lapsi leikkii paikasta riippumatta eikä leikki näin ollen vaadi heidän mielestään erityisiä tiloja tai paikkoja. Vanhemmat kokivat, että kohtuullisesta määrästä leikkivälineitä on hyötyä leikin aloittamisessa tai rikastuttamisessa. Lapset saivat kaikissa perheissä välillä luvan jättää siivoamatta pitkäkestoisia tai tärkeitä leikkejä.

Vanhempien mielipiteet jakoutuivat siinä, tarvitseeko hyvä leikki seuraa. Suurin osa vanhemmista oli sitä mieltä, että hyvää leikkiä voi leikkiä myös yksin ja kaikki pitivät tärkeänä sitä, että lapsi osaa leikkiä yksin. Suurin osa vanhemmista kuitenkin kertoi, että lapsi itse kaipaa paljon leikkiseuraa tai he itse toivovat lapselle leikkikaveria. Yksin voi

leikkiä, mutta monesti hyvä leikki vaatii kavereita (Vehkalahti – Urho 2013: 83). Vertaisryhmällä on iso merkitys leikin sekä sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Leikki toisen lapsen kanssa saattaa olla korkeampitasoista kuin aikuisen kanssa, vaikka se ei korvaa lapsen ja aikuisen välistä leikkiä. (Mäntynen 1997: 39–40.)

Vanhemmat kokivat, että heidän perheessä vapaan leikin edellytykset ovat hyvät ja tätä perusteltiin riittäväällä leikkiajalla ja leikkikavereilla. Suurin osa ei kokenut, että vapaata leikkiä rajoittaisi mikään. Muutama vanhempi mainitsi, että välillä tavalliset arkeen kuuluvat tekemiset voivat vähentää lapsen leikkiaikaa. Perheissä alle kouluikäisillä lapsilla harrastuksia oli hyvin vähän ja lapset saivat leikkiä melko vapaasti vapaa-ajallaan. Leikkien mahdollinen rajoitus liittyi turvallisuuteen tai sotkemiseen, mutta nämkään leikit eivät olleet täysin kiellettyjä. Muutama vanhempi mainitsi rajaavansa leikkejä jo leikkivälineitä hankkiessa, he eivät ostaneet lapsille sellaisia leluja, joilla eivät halunneet näiden leikkivän.

Kaikkien vanhempien mielestä leikin merkitys on tärkeä ja sillä on laaja vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Vanhempien mielestä leikki on lapselle luontaista ja toivottua toimintaa. Leikki onkin hyvin tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta (Karling ym. 1997: 2001). Se on lapselle myös luontevaa toimintaa ja yksi perustarpeista (Tamminen 2004: 92; Nurmi ym. 2014: 65). Kaksi vanhemmista mainitsi, että leikki on niin tärkeä osa lapsen toimintaa, että lapsen leikkimättömyys olisi huolestuttavaa. Terve lapsi osaa leikkiä ja nauttii siitä (Airas – Brummer 2002: 163). Jos lapset eivät leiki tai leikkivät vain yksipuolista leikkiä, leikin myönteiset vaikutukset eivät pääse toteutumaan (Mäntynen 1997: 1). Vanhemmat osasivat nimetä joitain yksittäisiä leikin vaikutuksia ja he arvostivat lapsen vapaata leikkiä omien puheidensa mukaan paljon. Leikin vaikutus lapsen kehitykseen oli kuitenkin teemana selkeästi haastavin ja tulokset jäivät vähäisiksi. Tämä saattaa johtua siitä, että kaikki leikin vaikutukset eivät ole niin näkyviä, jolloin niitä on vaikeampi hahmottaa. Perheissä ei noussut esiin, että kenelläkään leikki-ikäisellä olisi leikkimisen kanssa haasteita. Leikkien sujuvuus on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, ettei leikin merkitystä lapselle ole sen yksityiskohtaisemmin pysähdetty miettimään.

Vanhempien mielestä aikuisen rooli lapsen leikissä on leikin mahdollistaminen ja tukeminen. Tällaiseksi nähtiin hyvien leikkiolosuhteiden mahdollistaminen, erityisesti leikkiajan tarjoaminen sekä aikuisen läsnäolo. Yksittäiset vanhemmat mainitsivat myös lapsen tutustuttamisen ympäristöönsä, uusien ideoiden, välineiden tai mahdollisuuksi-

en tarjoamisen sekä pitkäjänteisen innostamisen ja kannustamisen leikkiin. Vanhemmillä oli keskenään hieman erilaisia näkemyksiä siitä, tuleeko aikuisen osallistua lapsen leikkiin. Ne, jotka vastasivat myöntävästi, perustelivat vastaustaan sillä, että aikuisen olisi hyvä viettää aikaa lapsen kanssa. Niiden joiden mielestä aikuisen ei tule osallistua lapsen leikkiin antoivat perusteluiksi sen, että lasten tulisi osata leikkiä itsenäisesti tai muiden lasten kanssa. Vastaukset tuntuivat osittain riippuvan siitä, kuinka paljon heidän omat lapset kaipasivat leikkiseuraa vanhemmistaan. Perheissä, joissa oli pienellä ikäerolla olevia sisaruksia, lapset kysyivät vanhempiaan myös vähemmän leikkikaveriksi kuin muissa perheissä.

Vanhemmat tuntuivat ymmärtäneen oman roolinsa lapsen leikissä leikin mahdollistajan ja tukijan näkökulmasta hyvin. Kenenkään vastauksissa ei kuitenkaan tullut ilmi leikkitaitojen opettelu yhdessä lapsen kanssa. Aikuisen rooliksi ei nähty myöskään lapsen leikkikaverina toimimista. Toiset vanhemmat osallistuivat lapsen leikkiin useammin kuin toiset. Aikuinen tunnuttiin rinnastettavan lapsen saman ikäisen kaverin kanssa kuitenkin samanarvoiseksi leikkikaveriksi, ellei vähempiarvoiseksi. Aikuisen aktiivinen osallistuminen lisää kuitenkin lapsen leikkimotivaatiota ja yhteisiin leikkituokioihin sisältyy myös useita asioita, jotka ovat lapsen kehityksen kannalta tärkeitä (Lyytinen – Lyytinen 2002: 116–117).

10 Pohdinta

Hieman vastaavanlaista tutkimusta on korkeakoulutasolta Teija Mäkelän ja Tiia-Maiju Tillasen opinnäytetyö ”Vanhemman tehtävä on mahdollistaa lapselle turvallinen leikki.” 1–3-vuotiaden lasten vanhempien ajatuksia roolistaan lapsen leikissä arjen keskellä sekä Elina Toivokosken pro gradu-tutkielma ”Tosi huolestuttavaa, jos lapsi ei leikkisi” - Kouluiikäisten lasten leikki vanhempien näkökulmasta. Tämän opinnäytetyön kohde-ryhmä jää kummankin yllä olevan työn väliin. Suoraan samaan aiheeseen liittyviä tutkimuksia en ole löytänyt. Vanhempien näkökulmasta tehdyille tutkimuksille lapsen leikistä on selkeä tarve.

Tämä tutkimus on tehty hyvin rajatulle määrälle leikki-ikäisten lasten vanhemmista, joten tutkimuksen tulos ei ole yleistettävissä. Tutkimus antaa jonkunlaista käsitystä vanhempien näkemyksistä koskien lapsen vapaata leikkiä. Leikki aiheena ja sen ympärillä olevat teemat ovat hyvin mielenkiintoisia ja niistä saisi tehtyä hyvin monta eri tutki-

musta. Myös lasten vanhemmat ovat hyvin moniulotteinen kohderyhmä, heitä ei välttämättä yhdistä arjessa mikään muu kuin vanhemmuus. Vapaan leikin arvostus on tärkeää koko ajan hektisemmäksi muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa jo pienille lapsille tarjotaan jos minkälaista harrastusta taitojen kehittämiseksi. Vanhemmat tuntuivat arvostavan vapaata leikkiä, mutta kysymysmerkiksi jää kuinka paljon he sille antavat tilaa muun arjen joukosta.

Jatkotutkimusaiheita olisi useita. Olisi ollut mielenkiintoista tietää vastaajien omasta lapsuudesta ja siitä, kuinka paljon sieltä saadut kokemukset ja esimerkit ovat vaikuttaneet vastaajan suhtautumiseen leikkiin ja millä tavalla. Tai mikä on muokannut vastaajan arvostusta ja käsityksiä leikistä. Myös iän, koulutustaustan tai elämäntilanteen vaikutus vastauksiin olisi mielenkiintoista tietoa. Kaikista eniten itseäni jäi kiinnostamaan se, mitä ajatuksia vanhemmilla on vapaaseen leikkiin ja ohjattuun leikkiin liittyen päiväkotiympäristössä. Arvostetaanko vapaata leikkiä yhtä lailla kuin kotona, vai mielletäänkö päiväkotiympäristö työntekijöineen enemmän ohjatun leikin alueeksi.

Opinnäytetyöprosessi kesti aiheen valitsemisen jälkeen reilun vuoden ajan. Opinnäytetyön aihe pysyi melko samana, mutta aineistonkeruutapa muokkautui useampaan kertaan matkan varrella. Opinnäytetyön näkökulmaa olisi ollut hyvä selkeyttää vielä enemmän ja rajata ennen haastatteluiden tekemistä, tämä olisi voinut auttaa loppuvaiheen työskentelyä. Loppuvaiheeseen olisi ehkä pitänyt jättää enemmän aikaa, jolloin aineiston määrä olisi mahdollisesti voinut olla suurempaa ja syvempää. Myös oman motivaation lasku loppua kohden saattaa heijastua työhön.

Ajattelin, että vanhemmat ovat niin kiireisiä, että heitä on vaikea tavoittaa haastatteluja varten ja mietin kuinka saisin riittävän määrän haastatteluja. Haastateltavien löytäminen oli kuitenkin melko helppoa eikä kukaan vanhemmista vaatinut sen suurempaa suostuttelua. Haastateltavien määrä jäi viiteen vanhempaan osittain aikataulun tullessa vastaan. Haastattelutilanteet olivat pääosin hyvin onnistuneita. Oma kokemattomuus haastattelutilanteissa vaikutti todennäköisesti siihen, ettei aineistosta saanut niin syväle menevää kuin olisi ollut mahdollista. Erityisesti vanhempien antamat merkitykset leikille lapsen kehityksessä jäivät tuloksiltaan suppeimmaksi. Teema oli haastava itsessään, mutta myös liian laajasti kysytty. Analyysivaiheessa huomasin, että kyseinen teema olisi voinut olla haastattelurungossa viimeinen, sillä se oli muista poiketen selkeästi syvemmälle menevä. Olisiko tämä vaikuttanut tuloksiin, jää arvailun varaan.

Itselleni henkilökohtaisesti opinnäytetyö antoi kokemuksen pitkäjänteisen tutkimustyön tekemisestä ja kirjoittamisesta. Valitsin opinnäytetyön tekemisen yksin, sillä koen haastavana yhteisen kirjoitustyön tekemistä jonkun muun kanssa. Päätös osoittautui suurimmilta osin hyväksi ja koen että heikkouksistaan huolimatta työstä tuli hyvä kokonaisuus. Opinnäytetyön prosessiin oli tarjolla hyvin vähän ohjausta, jonka takia välillä olisi kaivannut kaveria jakamaan mielipiteitä eri vaiheisiin liittyvien ratkaisujen tekoon.

Toivon, että opinnäytetyöni herättää lukijoissaan mielenkiinnon aiheeseen sekä pohdinnan siitä, mitä itse tekee ja voisi tehdä lasten leikin eduksi. Oli kyseessä kuka tai kenen tahansa lapsi, jokainen meistä vaikuttaa leikkiin omalla käytöksellään. Ellei suoraan leikkiä rikastuttaen tai tukemalla, niin ainakin hyväksymällä leikin myös välillä epämieluisat piirteet. Leikki on lapsen elinehto ja riippuvainen ympäröivistä aikuisista.

Lähteet

Airas, Christel – Brummer, Kaarina 2002. Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.): Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 162–183.

Askola-Vehviläinen, Sole 1987. Saako leikki sijansa? Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Bergström, Matti 1997. Mustat ja valkeat leikit. Leikki, kaaos ja järjestys aivoissa. Helsinki: WSOY.

Eskola, Jari – Vastamäki, Jaana 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 27–44.

Haapaniemi-Maula, Ritva 1996. Lapsuus on leikin asia. Teoksessa Jantunen, Timo – Rönneberg, Paula (toim.): Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Gummerus. 67–73.

Hakkarainen, Pentti 2001. Leikki ja kehitys. Teoksessa Karila, Kirsti – Kinon, Jarmo – Virtanen, Jorma (toim.): Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus. 184–203.

Helenius, Aili – Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, Aili – Korhonen, Riitta 2008. Oppiminen ja ongelmanratkaisu ennen kouluikää. Teoksessa Helenius, Aili – Korhonen, Riitta. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy. 109–137.

Hintikka, Maija – Helenius, Aili – Vähänen, Leena 2004. Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi.

Hintikka, Maija 2009. Leikki, lapsuuden tärkein asia. Teoksessa Jantunen, Timo – Lautela, Raija (toim.): Kuningasvuosi. Leikin kultta-aika. Helsinki: Tammi. 140–163.

Hänninen, Riitta 2003. Leikki. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 76.

livonen, Esa 2014. Lapsella on oikeus leikkiin. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Verkodokumentti. <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/4efe190c74daff66b328593a4f5f276e/1417182132/application/pdf/22873080/Lapsella%20on%20oikeus%20leikkiin_livonen.pdf>. Luettu 28.11.2014.

Ikonen, Merja 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa: Karila, Kirsti – Alasuutari, Maarit – Hännikäinen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija – Puttonen-Rasku, Helena (toim.): Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. 149–165.

Kahri, Mari (toim.) 2003. Lapsen arki on leikkiä 2. 3–6-vuotiaat leikin maailmassa. Helsinki: Pienperheyhdistys ry.

Kalliala, Marjatta 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Kalliala, Marjatta 2000a. Maailma muuttuu – muuttuuko leikki? Teoksessa: Cultura. Leikki kaikkialla. Helsinki: Cosmoprint. 4–9.

Kalliala, Marjatta 2000b. Leikistä kiinni. Teoksessa Cultura: Leikki kaikkialla. Helsinki: Cosmoprint. 2–3.

Kalliala, Marjatta 2002. Lapsuus pelissä, lapsuus leikissä. Teoksessa: Kolbe, Laura – Järvinen, Katriina (toim.): Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi. 95–119.

Karling, Marjo – Ojanen, Tuija – Sivén, Tuula – Viuhunen, Riitta – Vilén, Marika 1997. Lapsen aika. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kauppinen, Riitta 1995. ”Juuret ovat puun aivot” – leikin kasvattava voima. Teoksessa: Riihelä, Monika – Kauppinen, Riitta (toim.): Esiopetus linnunradalla. Näkökulmia varhaiseen oppimiseen ja leikkiin. Stakes. Raportteja 163. 27–36.

Keränen, Tuovi – Rönkä, Anna – Stiller, Ira 2001. Oikeus lapsuuteen ja vanhemmuuteen. Teoksessa: Sulku, Sirpa – Aromaa, Juha (toim.): Kohtaamispaikkana lapsuus. Vuoropuhelua lapsen maailmasta. Helsinki: Edita. 58–63.

Keskinen, Risto – Lounassalo, Jarmo 2001. Elävätkö teoriat varhaiskasvatuksen arjessa? Teoksessa Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Virtanen, Jorma (toim.): Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus. 227–250.

Kinnunen, Saara 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kurkela, Kari 1996. Leikin todellisuus. Teoksessa Jantunen, Timo – Rönneberg, Paula (toim.): Anna lapsen leikkiä. Jyväskylä: Gummerus. 83–96.

Lapsen oikeuksien komitea 2013. Yleiskommentti nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapa-aikaa, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin (31 artikla). Verkkodokumentti.

<http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=11437003&name=DLFE-31535.pdf>. Luettu 28.11.2014.

Lindqvist, Gunilla 1998. Leikin mahdollisuudet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lyytinen, Paula – Lyytinen, Heikki 2002. Tiedollinen kehitys lapsuudessa. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.): Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY. 87–119.

Mäkelä, Jukka 2009. Vuorovaikaikutus ja aivojen kehittyminen lapsuudessa. Teoksessa Jantunen, Timo – Lautela, Raija (toim.): Kuningasvuosi. Leikin kulta-aika. Helsinki: Tammi. 60–72.

Mäntynen, Pirkko 1997. Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa. Joensuu: Joensuun Yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisissä julkaisuja nro 37.

Nurmi, Jari-Erik – Ahonen, Timo – Lyytinen, Heikki – Lyytinen, Paula – Pulkkinen, Lea – Ruoppila, Isto 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Riihonen, Eeva, 1991: Lapsi ja lelu. Jyväskylä: Gummerus.

Socca 2014. Kohti tulevaisuuden varhaiskasvatusta – VKK-Metron pääkaupunkiseudun kuntien kehittämis- ja koulutusyhteistyö. Verkkodokumentti.
<http://www.socca.fi/files/3362/VKK-Metro_kehittamistyön_suunnitelma_2014-2016.pdf>. Luettu 29.11.2014.

Tamminen, Tuula 2004. Olipa kerran lapsuus. Helsinki: WSOY.

Tarkkonen, Tuula 2000. Leikki kaikkialla. Teoksessa Cultura: Leikki kaikkialla. Helsinki: Cosmoprint. 0–1.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vehkalahti, Reetta – Urho, Tuomas 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.

Teemahaastattelun runko

Oma ikä

Lasten lukumäärä, ikä

1. Lapsen mahdollisuus vapaaseen leikkiin

Lapsen leikkimät leikit

Sallitut ja kielletyt leikit

Lapsen tarvitsemat olosuhteet hyvään leikkiin

- aika
- tila
- seura
- välineet

Hyvän leikin olosuhteiden toteutuminen

2. Leikin merkitys lapselle

Leikin merkitys lapselle vanhemman näkökulmasta

Leikin tärkeys

3. Aikuisen rooli lapsen leikissä

Aikuisen osallistuminen

Leikin ohjaus

Tapa tukea